

ArkivNyt

September 2024

2024:2

Indhold

- **Esbjergs tidlige fodboldhistorie – eller hvordan EfB opstod . .** 2
- **Esbjerg Cykelbane 1949-1960** 18
- **Fisk, frås og frihed – Havfiskeriet under besættelsen . .** 25

I juli kunne EfB fejre 100-års jubilæum, og det blev diskret markeret i byen. I dette nummer af ArkivNyt fortæller arkivar Lars Hyl-dahl Brockhoff om, hvordan man for mere end 100 år siden fandt sammen og endte med at stifte fodboldklubben, der kunne jubilere med 100 år i 2024.

Forsiden er et hæfte med EfBs klubsang, der udkom i 1929. Teksten var skrevet af Emil Agerbak, mens Carl Nordhald stod for musikken. De to fodboldspillere er klædt i henholdsvis blå og hvide striber og røde trøjer. Det var de farver, EfB oprindeligt spillede i, og som de havde taget med fra moderklubberne.
EBA 10253-109

ArkivNyt

udgives af Esbjerg Byhistoriske Arkiv som digitalt nyhedsbrev og udkommer minimum fire gange årligt.

Redaktion

Peter Bak
Aja Høy-Nielsen
Peter Hundebøll
Niels Frederiksen
Jørgen Dieckmann
Rasmussen (ansv.)
Anette Rydahl

Citater med kildeangivelse er tilladt.

Redaktionens
adresse:
byhistoriskarkiv@
esbjerg.dk

Esbjergs tidlige fodboldhistorie – eller hvordan EfB opstod

Af arkivar **Lars Hyldahl Brockhoff**

Den 23. juli 2024 fyldte Esbjerg forenede Boldklubber 100 år. I den anledning har arkivaren kigget lidt på, hvordan klubben i sin tid opstod. I den forbindelse har han taget et par skridt tilbage og begynder fortællingen med de to sammenslutningsklubbers historie. Det er samtidig fortællingen om, hvordan fodboldsporten begyndte i Esbjerg.

Fodboldens start i Esbjerg

Fodboldens historie i Esbjerg begyndte den 1. marts 1898, da Esbjerg Boldklub af 1898 blev stiftet. Det hører med til fortællingen, at klubben faktisk blev stiftet som kricketklub (kriket var på programmet frem til 1919, da kricketspillerne stiftede deres egen klub, Vestjyden). Først i efteråret 1900 kom fodbolden på programmet. Første kamp blev afviklet den 16. maj 1901, hvor Fanø Boldklub kom på besøg. Kampen blev et hæderligt nederlag på 0-1 til de stærke fannikker. Det var samtidig første gang, der blev afviklet en fodboldkamp i Esbjerg. Kampen blev overværet af ca. 800 mennesker, hvilket var højeste antal tilskuere til en boldspilskamp i byen¹.

Herefter spillede holdet løbende kampe bl.a. mod et britisk flådemandskab og tabte hele 0-9. Klubben fik dog også sin første sejr, da man slog Fremskridtsklubben Esbjerg, der dækkede over en faglig ungdomsorganisation. Senere på sommeren var Fanø Boldklub atter på besøg. Her får vi for første gang et lidt mere udførligt referat af en kamp. Kampen endte vist nok 0-2 til gæsterne. Men det skyldtes kun, at hjemmeholdet fik et mål underkendt, da tilskuerne trængte ind i målet og standsede bolden. Målene bestod dengang af to stolper med en snor imellem, der ikke hang stramt i målet. Da Fanø scorede deres andet mål, gik bol-

den langt over målsnoeren! Efter kampen opstod en debat, hvor EBs repræsentant skældte dommeren ud, skønt denne var klubbens egen formand, købmand Carl Hansen².

Vi kan nu spørge os selv, hvordan man fik udtaget et hold i en tid uden telefoner og internettet? I 1902 benyttede EB sig af bekendtgørelser i de lokale blade, hvor spillerne blev sammenkaldt på banen den søndag, hvor kampen skulle afvikles. Her blev holdet så udtaget³.

Det var heller ikke altid, at fodbolden var i fokus. Ofte konkurrerede holdene også i atletikkonkurrencer som f.eks. stafetløb eller afsluttede en kamp med en dyst i tovtrækning.

I 1911 blev den anden af de to sammenslutningsklubber, Esbjerg Amatørklub, stiftet. Desværre er klubbens første forhandlingsprotokol ikke bevaret, så det vides ikke, hvem der stod bag oprettelsen. Vi ved heller ikke, om der var tale om udbrydere fra EB.

At der nu var to klubber til stede i Esbjerg, var med til at øge interessen for sporten, hvilket var noget, der også kom de to klubber til gode. Det kan f.eks. ses i 1916, hvor EB indkalder til et fællesmøde den 22. marts. Her vedtages det at lave en pokalturnering udelukkende med deltagelse af de to Esbjerg-klubber. De skal møde hinanden seks gange i løbet af tre år. Holdet med flest point vinder den udlovede pokal. Der tilføjes, at man kun må benytte spillere, der er medlem af klubberne og bosiddende i Esbjerg med forstæder (Fanø iberegnet)⁴. Senere tilføjes, at man skal have været medlem af klubberne i mindst ½ år for at måtte deltage i kampene⁵.

Første kamp endte 0-0, hvorefter EAK vandt 2. kamp 2-0. Kampene i 1917 endte

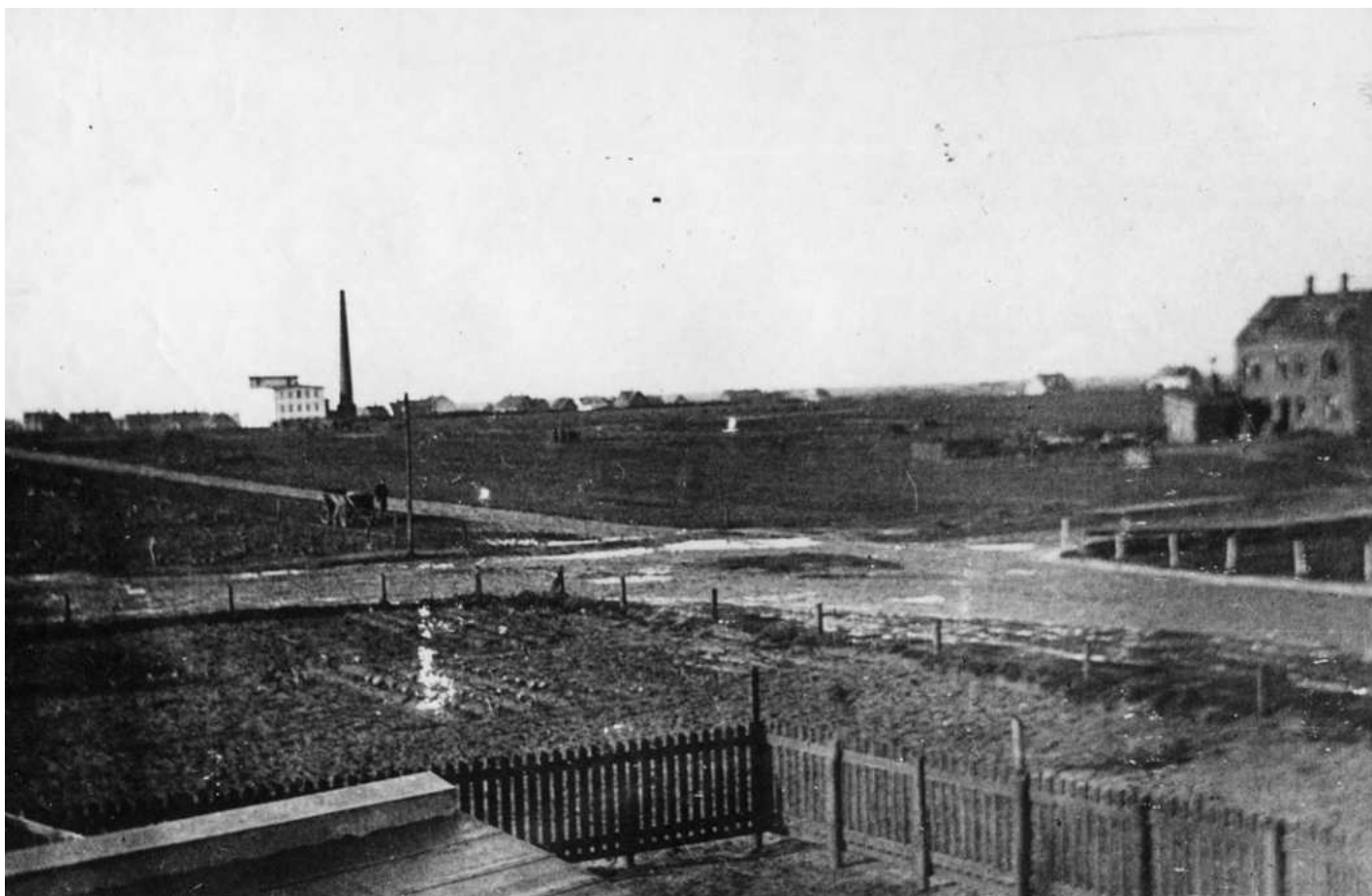

Fodboldkamp, der sandsynligvis finder sted på Fanø omkring år 1900. Der er endnu ikke sat net i målet, ja tilskuerne står faktisk inde i selve målet. Foto: Jens Nielsen Kromann. EBA 09055-082

med en sejr til hvert af mandskaberne. I 1918 vandt EB med 5-1 i forårets kamp, hvorefter EAK meldte afbud til sidste kamp. Det betød, at EB fik pokalen til ejendom⁶.

Sportspladser

De første fodboldkampe i Esbjerg blev spillet på en bane ved Margarinefabriken Vestjylland, der kun eksisterede et par år omkring 1900. Det er usikkert, hvor denne fa-

Fra den såkaldte Nygårdsmark. Den hvide fabrik til venstre er margarinefabrikken i Rolfsgade. Kan det være Margarinefabriken Vestjylland? Der er i hvert fald plads til at spille både cricket og fodbold omkring den. Foto ca. 1899. EBA 55895-070

brik lå, men det kunne være margarinefabrikken i Rolfsgade.

I 1902 flyttede EB til en bane på Esbjerg Havn⁷. Herefter spillede man, hvor man nu kunne få baner. Banen ved Stormgades Skole blev efter skolens åbning i 1904 ofte benyttet, ligesom der ser ud til at have været en bane både i Nørregade og Torvegades forlængelse.

I et tilbageblik fra 1948 får vi en kort omtale af banen ved Stormgades Skole. Det var en forfærdelig bane, grus over det hele, og ambulancen kørte frem og tilbage med spillerne, der kom til skade, hvad der dengang hørte med til dagens orden, når man ville være sportsmand⁸.

I 1912 anlagde Esbjerg Kommune en ny sportsplads ved Strandskoven, omtrent hvor Treenighedskirken senere blev opført. Her fik byens klubber bedre forhold til både træning og kamp.

Den nye bane bevirkede, at der kom større interesse i byen for at overvære kam-

pene. Esbjerg Amatørklub vedtog i oktober 1915 at tage en entré på 25 øre og ti øre (måske voksne og børn?). I samme ombering vedtog man at skaffe lærred til afspærring af banen, så man ikke kunne overvære kampen gratis udenfor. Det blev samtidig vedtaget at leje reb til afspærring af banen, så tilskuerne blev på den rigtige side⁹. Året efter søgte klubben byrådet om at få to målnet samt et plankeværk i den ene ende af banen¹⁰. De fik tilskud til plankeværket, men afslag på de to net¹¹.

Omklædningsrum fandtes ikke i begyndelsen, så spillerne måtte klæde om i læ af nogle buske. Senere fik man opført et omklædningsrum på 3x4 meter med en brædevæg, der delte det i to rum til de to klubbers spillere¹².

Esbjerg Byhold

De to klubber havde ikke konkurreret i mange år, før ideen om en fusion dukkede op. Allerede i 1916 stillede man med et fælles

Boldbanen ved Stormgades Skole, der fungerede som en af byens få idrætspladser. Om vinteren blev banen omdannet til skøjtebane. Her må det være nogle år efter, at fodbolden var flyttet til Strandskoven. EBA 61093-070

Fodboldkamp på banen i Strandskoven, der lå, hvor Treenighedskirken senere blev bygget. Det er uklart, hvem der spiller. Kan det være EB og EAK? I baggrunden ses kontorbygningen ved Esbjerg Tovværksfabrik og Esbjerg Arbejderhøjskole, nu vandrerhjem. EBA 93320-070

Fra kampen mellem Esbjerg Byhold og Vejle. Kampen endte 3-1 til Esbjerg. I øvrigt fortæller dagbladet Vestkysten, at kampen gav et udmærket bevis på, hvor dumt det er, at Esbjerg har to fodboldklubber: Et fælles hold ville være stærkere og kunne hæve Esbjerg op i mesterskabsrækken. EBA 30863-070

hold til et par kampe mod københavnske gæster. I 1917 diskuterede man for første gang en sammenslutning af klubberne. Det blev dog vedtaget ikke at fusionere i denne omgang. Desværre er grundlaget for afvisningen ikke at se i det bevarede materiale. Til gengæld oprettede de to klubber et fællesudvalg bestående af tre medlemmer fra hver klub, der planlagde den tidligere omtalte pokalturnering samt et fælles hold til velgørenhedskampe¹³.

Næste forsøg var i 1920, hvor de to klubber stillede fælles hold i den sydjyske turnering. Holdet fik navnet Esbjerg Boldspilsklubber¹⁴.

Forsøget var ikke nogen succes, og allerede i efteråret stillede de to klubber igen med egne hold¹⁵.

I 1923 arrangerede de to Esbjerg-klubber et par kampe under navnet Esbjerg Byhold. Første gang var i forbindelse med Sportsdagen, søndag den 15. juli, hvor det kombinerede hold vandt over Vejles mesterækkehold med 3-1. Alle Esbjergs mål blev scoret af Otto Nørgaard fra EB¹⁶. Søndag

den 11. november tog man imod Viborg, hvor man på hjemmebane spillede som små engle og vandt 5-0¹⁷.

Søndag den 30. marts 1924 begyndte sæsonen med en dobbeltkamp på banen ved Strandskoven. Esbjerg Amatørklub lagde ud kl. 10.30 mod Vejen Sportsforenings B-hold, mens Esbjerg Boldklub havde fornøjelsen af Varde Gymnastikforening kl. 12.45.

Til første kamp var der mødt godt 50 tilskuere op. De fik en ganske god kamp at se, hvor resultatet ikke svarede til spillet. EAK dominerede kampen, men endte med et nederlag på 1-2. Den efterfølgende kamp havde en del flere tilskuere, men disses antal var præget af det uheldige tidspunkt. Spillet var fra først til sidst domineret af hjemmeholdet, der vandt sikkert 4-1. Om begge kampe var der at bemærke, at de var prægede af vinterens dvale¹⁸.

Søndag den 13. april var det så blevet tid til årets første lokal-derby, hvor de to klubbers bedste mandskaber mødtes i Strandskoven. Fodboldbegivenheden, for det var altid lidt af en begivenhed, når de to loka-

De to klubber opnåede en del fornemme resultater. Her er det juniorholdet fra EAK, der i 1920 blev jyske mestre ved at slå Aalborg Chang 3-1. Foto: Gustav Bjerknæs, 1920. EBA 06282-070

le klubber mødtes, havde ikke samlet nogen særlig talrig tilskuerskare, i alt var kun 200 mennesker på pladsen, da kampen begyndte. Spillet, der ikke bød på særligt spændende øjeblikke, endte med en sejr til amatørerne på 2-1. Begge mål blev scoret af Olaf Brockhoff, der var absolut bedste mand på banen. Ringest var Boldklubbens forwardkæde, der ikke så ud til at have fået vintersøvnen rigtigt tørret af øjnene. Hele spillet igennem var amatørerne overlegne, og boldklubben kunne takke sin gode skæbne for, at det ikke gik værre, da målskyderen Carl Graversen efter fem minutter snublede og måtte udgå en med forstuvet fod¹⁹.

Søndag den 27. april blev den sydjyske kreds afgjort, da Vejen og Varde spillede uafgjort 2-2. Det betød, at Vejen løb med titlen med 15 point (seks sejre, tre uafgjorte og et nederlag). Herefter fulgte Esbjerg Boldklub med 14 point (6-2-2) og Esbjerg Amatør Klub med 11 point (5-1-4). De resterende placeringer var 4. Bramming 5. Varde og 6. Gørding²⁰.

Efterfølgende tog den lokale presse situationen under behandling. Et indlæg i dagbladet Vestkysten den 12. maj ridsede situationen op: Fodbolden i Esbjerg er simpelthen ikke god nok. En sammenslutning må finde sted hurtigst muligt, både for klubbernes egen skyld, men også for tilskuerne, der må reagere på det niveau, fodbolden står på. Der er faktisk flere byer, der ønsker at spille kampe mod byholdet, så det burde være udgangspunktet for en sammenslutning af de to klubber hen over sommeren, så man allerede til efteråret kan møde med et elitehold²¹.

Desværre er de to klubbers forhandlingsprotokoller fra denne periode ikke bevarede, men vi kan se i den lokale presse, at fusionen blev diskuteret. Esbjerg Amatørklub holdt generalforsamling den 14. maj, hvor man redegjorde for forhandlingerne om en sammenslutning²². Dagen efter var der ekstraordinær generalforsamling i Esbjerg Boldklub, hvor man stemte om en sammenlægning. Resultatet blev, at 16 stemte imod, mens kun seks stemte for²³.

Mandskabet fra EB, der den 8. maj 1921 spillede venskabskamp mod tyske VfB Wilhelmshaven. Det var første gang, et tysk fodboldhold var på besøg i Danmark efter 1. Verdenskrig. Fra engelsk side havde man forsøgt at få stoppet kampen, men den blev spillet i Esbjerg, hvor EB spillede noget af den bedste fodbold, der var set i byen og vandt 2-1. Foto: Gustav Bjerknæs, 1921. EBA 06277-005

Esbjerg byhold den 9. juni 1924. Fra v.: Holger Larsen, Chr. Ubrhøj, Viggo Thygesen, Niels Pedersen, Aage Nielsen, Ole Gabrn, Ragnvald Mathiesen, Olaf Brockhoff, Ejner Mejlvang, Otto Nørgaard og Ludvig Honore.

Et af de få tilfælde, hvor vi faktisk både har dato og spillernavne på et holdfoto. Det er Esbjerg Byhold, der spillede mod Horsens i forbindelse med Sportsdagen 9. juni 1924. Foto: EBA 80962-070

Den efterfølgende opsummering i pressen viser, at det åbenbart var de yngre spillere, der var imod sammenslutning. Det gjaldt i begge klubber, hvor man fra Esbjerg Amatør Klubs side dog fik bemyndigelse til at gå videre med sammenslutningsplanerne.

Mens diskussionerne om fodboldens fremtid udspandt sig i klubberne, mødtes de to hold til anden kamp om Esby-Pokalen, der igen var en intern turnering for de to klubber. Første kamp var afviklet året før og endte 2-2. Fredag den 16. maj blev kampen spillet, der viste sig at være sidste gang, de to klubber mødtes. Kampen endte med en sejr på 2-0 til Esbjerg Boldklub. Omkring 200 tilskuere overværede kampen, der blev beskrevet som »god fodbold«. I 2. halvleg fandt der en episode sted, der viser, at problemer med tilskuere ikke er af nyere dato. Dommeren så sig nødsaget til at standse kampen og anmode de to anførere om at udvise eller bringe nogle knægte til tavshed, der stod og generede spillerne og dommeren på ren gadedrengemaner. Med sejren vandt Esbjerg Boldklub pokalen til ejendom med tre point mod et²⁴.

På trods af den interne modstand mod en sammenslutning var Byholdet atter i aktion. Søndag den 25. maj mødte man konkurrenterne fra Vejen. Omkring 600 tilskuere overværede kampen, hvilket skulle være en sjældenhed her i byen. Kampen endte med en sikker sejr på 4-0 til hjemmeholdet Esbjerg. Kampen var lidt af en skuffelse, da gæsterne fra Vejen var så dårlige, at det ifølge Vestjyllands Socialdemokrat ikke havde været nødvendigt med et kombineret hold for at slå dem²⁵.

Den 29. maj var holdet i Aarhus, hvor det tabte 3-1 til AGF²⁶. 2. pinsedag, 9. juni, blev årets sportsdag i Esbjerg afholdt. Sportsdagen blev arrangeret af Esbjerg Idrætsforbund, og overskuddet gik til det kommende Esbjerg Stadion, der skulle afløse Sportspladsen ved Strandskoven. Dagen bød på masser af atletik, gymnastik og fodboldkampe, hvor Byholdet skulle spille to kampe. Først mødte B-holdet Bramming, hvorefter A-holdet tog mod Horsens fS. B-holdet spillede middelmådigt og tabte 0-4. Derimod var det en større fornøjelse at se A-holdet, der spillede med liv og tempo. Hjemmeholdet vandt 4-1, men alligevel

sneg der sig et par negative kommentarer med. Horsens var Esbjerg overlegne i hurtighed og sammenspil. Og så holdt gæsterne tempoet hele kampen, hvilket Byholdet skulle se at lægge sig efter. Om aftenen var der bal på Palads Hotel²⁷.

I forbindelse med årets rundskuedage i Esbjerg, der fandt sted lørdag den 21. og søndag den 22. juni, skulle den helt store test stå, da Aalborg Chang kom på besøg. Holdet blev i pressen beskrevet som Jyllands bedste fodboldhold. I den anledning blev der oprettet en konkurrence, hvor man skulle gætte kampens resultat. Der var udsat et førsteklases fotografiapparat til byens bedste spåmand. Kampen endte med en klar sejr til Esbjerg på hele 4-0²⁸. Resultatkonkurrencen viste 64 gæt på en Chang-sejr, mens kun 42 havde sejr til Esbjerg. Der var ingen, der gættede det rigtige resultat. Fotografiapparatet gik til V. Knudsen, Boldesagergade 6, der havde tippet en Esbjerg-sejr på 4-1²⁹.

Sammenslutningen

Byholdets gode resultater gjorde indtryk, og debatten om en sammenslutning dukkede atter op i pressen. Den 26. juni bragte dagbladet Vestkysten et læserbrev fra en sammenslutningstilhænger, der opfordrede de to klubber til at gå sammen, så man ikke længere blev kujoneret af et par landsbyer i amtet. Her må man næsten hentyde til Vejen, der vandt den sydjyske kreds³⁰.

Debatten fortsatte i byens aviser. Fredag den 4. juli tog Esbjerg Venstreblad sagen op i en længere artikel. Førstedelen bestod af et interview med lærer Meilvang, der var formand for Esbjerg Boldklub samtidig med, at han var angriber på Byholdet, altså hvad man kan kalde en af de helt centrale figurer i fodboldmiljøet. Han gik ind for en sammenslutning og kaldte tilstanden for meningsløs, uholdbar og utilfredsstillende. Sporten var præget af intetsigende resultater. Ved en sammenslutning ville man kunne se Esbjerg forenede Sportsklubber på en førende plads.

Anden del af artiklen var en opfordring til de mange fodboldfans i byen, der også ønskede en sammenslutning. De skulle sim-

pelthen melde sig ind i byens to klubber og påvirke sagen indefra³¹.

Meningerne om forslaget var delte. Esbjerg Boldklub accepterede nye medlemmer, mens Esbjerg Amatørklub nægtede at optage medlemmer, der skønnedes ikke at kunne eller ville spille fodbold. I stedet for at fortsætte debatten i pressen indkaldte avisen til et fællesmøde på Hotel Spangsberg torsdag den 10. juli. Her opfordrede man begge klubbers bestyrelser til at møde op og tage debatten med de mange fodboldinteresserede borgere i byen³².

Omkring 150 personer deltog i mødet på Hotel Spangsberg. Her var også de to klubbers bestyrelser mødt op. Efter tur fremkom forskellige personer med deres holdninger til en sammenslutning. En del af debatten drejede sig om, hvordan man forsøgte at tvinge en sammenslutning igennem uden om klubberne. Andre var bange for elitoperspektivet. Der skulle være plads til alle, der havde lyst til at være med. Ikke kun de gode. Til sidst stemte deltagerne for eller imod en sammenslutning. Her stemte 73 for, mens syv var imod. De resterende stemte ikke³³.

Stemningen var altså for en sammenslutning, men tiden begyndte at være knap. Skulle man stille med et nyt hold til efterårets turnering, var skæringsdatoen 25. juli. Esbjerg Boldklub indkaldte til generalforsamling lørdag den 19. juli på Hotel Spangs-

Hotel Spangsberg, hvor EfB blev dannet 23. juli 1924. Hotellet lå på hjørnet af Havnegade og Stormgade. Det blev revet ned i efteråret 1980. Foto: Gustav Bjerknæs, 1921. EBA 08968-005

berg, hvor eneste punkt på dagsordenen var sammenslutningen. Omkring 50 medlemmer deltog, hvor afstemningen resulterede i et ja med 24 stemmer for og ni imod en sammenslutning. Det betød, at begge klubbers medlemmer nu havde sagt ja til en kommende sammenslutning³⁴.

Allerede dagen efter blev det første fællesbestyrelsesmøde holdt på Hotel Spangsberg, hvor man diskuterede økonomien, da EB havde en gæld på 1.732 kr. Herefter drøftede man, hvem der var stemmeberettigede til den følgende generalforsamling, hvor man enedes om, at aktive medlemmer, der var indmeldt efter 20. juli, ikke havde stemmeret. Herefter gik man over til en afstemning om den nye klubs navn. Med fire stemmer blev Esbjerg forenede Boldklubber vedtaget. Boldklubben af 1924 og Velo fik hver to stemmer, mens Enighed og Thor måtte nøjes med en enkelt stemme. Til sidst fik man udarbejdet 22 lovparagraffer til den nye klub, der desværre ikke er at se i det bevarede materiale³⁵.

Den 22. juli blev der afholdt endnu et fællesmøde, hvor man vedtog at melde to seniorhold og et juniorhold med i den kommende turnering³⁶.

Onsdag den 23. juli lykkedes det så endelig at få de to klubber til at gå sammen. Det skete ved tre generalforsamlinger på Hotel Spangsberg. Først afholdt de to klubber hver deres, hvor eneste punkt på dagsorderne var sammenslutning. Bølgerne gik højest hos Esbjerg Amatørklub, hvor man med stemmerne 18 for og 11 imod vedtog sammenslutning. I Esbjerg Boldklub var resultatet 23 for og ni imod. Herefter afholdtes den konstituerende generalforsamling i den nye klub. Atter diskuterede man navnet, hvor Esbjerg forenede Boldklubber med stor majoritet blev vedtaget foran Boldklubben Frem. 37-årige maskinmester Otto Sparre-Petersen blev valgt til første formand, mens lærer Hans Peter Aarre-Pedersen blev kasserer.

Ved det følgende bestyrelsesmøde den 30. juli blev det vedtaget, at A-holdet skulle spille i røde dragter, mens B-holdet måtte overtage de blå- og hvidstribede trøjer³⁷, mens man ved mødet den 26. september vedtog

at lade klubbens emblem udfærdige efter tegninger af Willy Schrøder³⁸.

Faktisk først på generalforsamlingen den 16. juni 1925 blev det besluttet, at samtlige hold skulle spille i de så velkendte blå- og hvidstribede trøjer og hvide benklæder³⁹.

Set med nutidens øjne er det overraskende, hvor lidt klubbens økonomi omtales. Desværre er der ikke bevaret regnskaber for de første par år, og bestyrelsesmøderne er tavse, hvad det angår. Førsteholdet blev dog bevilget halv rejsegodtgørelse til efterårets turneringskampe, mens juniorspillerne fik gratis adgang til hjemmekampene. De resterende medlemmer måtte nøjes med at betale halv pris for entreen⁴⁰.

EfBs første kampe

Allerede dagen efter stiftelsen stod den første test, da Kolding kom på besøg i Strandskoven. Dagbladet Vestkysten havde sendt en reporter til kampen, og han var langt fra tilfreds med, hvad han så. Kampen blev lidt af en skuffelse for de 5-600 mennesker, der så EfBs første kamp. Det "byhold", der spillede, mindede i høj grad om et gammelt klubhold, hvilket sandsynligvis skal opfattes negativt. Kun enkelte spillere præsterede pænt spil, men som helhed var holdet dårligt. Alligevel vandt det sikkert med hele 7-0, men det skyldtes kun, at Kolding-holdet var under al kritik⁴¹.

Andre toner lød der fra Esbjerg Venstreblad, der beskriver EfBs spil som strålende, og alle spillerne spillede strålende fra først til sidst⁴².

Allerede tre dage efter stod næste kamp, hvor EfB mødte AGF. Her er den første holdopstilling på plads i avisen: Målmand Gahrn, C. Gravserssen, Uhrhøj, O. Brockhoff, R. Mathiasen, Niels Pedersen, Honoré, Nørgaard, Meilvang, Thygesen og Holger Larsen. Det var sidste gang, holdet spillede i blå- og hvidstribede trøjer, da førsteholdet fremover skulle spille i rødt. Klubbens øvrige hold spillede i blå og hvidt⁴³.

Kampen blev atter spillet på hjemmebanen i Strandskoven. Her havde man gjort lidt mere for tilskuerne, hvor der nu var tilskuerpladser på begge sider af banen, så

Efter sigende skulle dette være EfBs første førstehold, som det så ud i sommeren 1924. Her er man stadig i de blå- og hvidstribede trøjer, men fra august samme år spillede man i rødt. Foto: 1924. EBA 66453-070

man ikke længere nærmest stod på nakken af hinanden. Og så var der opsat bænke, så man kunne sidde ned under kampen. Igen kan vi se et kritisk referat i dagbladet Vestkysten. Esbjerg begyndte godt og angreb, men hver gang løb det ud i sandet, mest fordi Nørvang kludrede fælt. Hjemmeholdet kom dog foran 1-0 efter 16 minutter, da Meilvang scorede på et straffespark, der var begået mod ham selv. Seks minutter senere udlignede AGF. Dette burde være klaret, og var det sikkert også, hvis ikke Uhrhøj havde benyttet en af sine velkendte kikserer. I 2. halvleg scorede AGF til 1-2, hvilket blev kampens resultat. Et ganske hæderligt resultat af Byholdet, så helt galt var det ikke denne gang⁴⁴. Måske vi kan spore en smule misundelse hos dagbladet Vestkysten, da det jo var konkurrenterne fra Esbjerg Vestreblad, der havde taget initiativet til sammenslutningen? Det kan være med til at for-

klare avisens lidt negative stemning over for holdet i den første tid.

Første udekamp fandt sted i Horsens, hvor EfB den 3. august tabte hele 8-3 foran 3.000 tilskuere, men her stillede Esbjerg også op med et lidt svækket hold. Ved den efterfølgende middag holdt bestyrelsesmedlem Ejnar Sørensen en lille tale, hvor han stærkt opfordrede spillerne til at tage sig sammen og ikke miste modet. Dagbladet Vestkysten slutter referatet med en lille stikpille. Nu har Byholdet svælgget i sejre, dette nederlag var ikke uforskyldt, og det har forhåbentlig gjort nogle spillere opmærksomme på, at man skal træne for at kunne spille!⁴⁵.

Nu skal vi ikke gennemgå alle træningskampene, der fandt sted det første år. I særdeleshed går vi langt uden om udekampen mod Aalborg Byhold den 24. august, hvor EfB tabte 9-2. I stedet for kan vi kigge på den officielle turnering. Her var mesterskaber-

Det måske eneste foto, der findes af EfB i de røde dragter, der tidligere havde været benyttet af Esbjerg Boldklub. Foto: ca. 1924. EBA 06379-070

ne delt op under de forskellige lokale forbund. Da Esbjerg overraskende nok ligger i Jylland, deltog EfB i rækkerne under JBU. Øverst var JBUs Mesterrække, der bestod af seks hold. I 1924-25-sæsonen var det AGF, Aalborg Chang, Horsens fS, Viborg FF, Vejle og Vejen SF, der endte i nævnte rækkefølge. Herunder var turneringen inddelt i lokale kredse med hver fire hold, hvor EfB var i kreds 7 sammen med Varde, Jerne og Bramminge.

Søndag den 14. september stod første kamp mod Varde. Forventningerne var store i de lokale aviser. Dagbladet Vestkysten forventede en knusende sejr, der skulle blive indledningen til en ny, gloriøs tid for fodboldsporten i Esbjerg, mens et nederlag ville være en pind i den ny sammenslutnings ligkiste⁴⁶.

Kampen blev spillet i Frimurerhaven i Varde og endte med en sejr til Esbjerg på 0-2. Det var en fodboldkamp med humør fra begge mandskaber på trods af, at banen nærmest var umulig at spille på. Efterhånden som kampen skred frem, blev banen mere

og mere oversvømmet. Til sidst stod vandet snart en halv alen (ca. 30 centimeter) på de lavere liggende steder. Det resulterede i et muntert indslag i 2. halvleg. Varde havde bolden i et angreb, hvor Esbjergs målmand, Ditlef Nielsen, kastede sig hovedkulds i vandet, så kun hovedet var oven vande, og nappede bolden foran den forbløffede Varde-spiller⁴⁷.

Søndag den 28. september spillede holdet første hjemmekamp i turneringen. Der var tale om et lokal-derby mod Jerne. Det var dog ikke noget, der havde esbjergensernes interesse, da kampen kun blev overværet af 200 tilskuere. Om det skyldtes, at det nye hold endnu ikke havde fået slået sit navn fast i Esbjerg, eller om det var Jerne, der ikke trak tilskuere til, er svært at vurdere. Om ikke andet så vandt EfB en overbevisende sejr på 5-0. Kampen blev beskrevet som sørgmunter, hvor Jernes spil faldt helt fra hinanden i 2. halvleg. Til sidst blev der spillet hårdt, og spillerne brugte mund og hylede op⁴⁸.

Søndag den 19. oktober var Bramming på besøg. Her dominerede Esbjerg, men det lykkedes kun med nød og næppe at vinde 2-1, da Brammings målmænd stod glimrende og reddede fem brandskud fra EfB, der burde have givet mål⁴⁹.

Nu er det svært at læse ud fra aviserne, hvordan EfBs to seniorhold var opdelte. Var der tale om fastlåste trupper, eller havde spillerne fra andeholdet muligheden for at rykke op på førsteholdet? Umiddelbart ser trupperne fastlåste ud, for søndag den 26. oktober mødtes A- og B-holdet til en intern kamp, der dannede baggrunden for udtagelsen af spillerne til den følgende pokalturneringskamp mod Vejle. Kampen endte 4-2 til førsteholdet⁵⁰.

Pokalkampen blev afviklet på banen i Strandskoven weekenden efter. Her vandt Vejle med 1-2 foran 800 tilskuere, der holdt ud hele kampen trods omfattende regn og blæst. Kampen kunne være forløbet anderledes, da Honoré i første halvleg havde bolden i nettet, men en Vejle-back havde hånden på bolden og sendte den i spil igen. Der blev hverken dømt mål eller straffespark, så EfB røg ud af turneringen⁵¹.

Årets sidste kamp var et dobbeltopgør mod Skive. Første kamp blev afviklet søndag den 9. november, hvor EfB tabte 4-3 til Skive. Ugen efter vandt man på hjemmebanen i Strandskoven med 9-1, hvilket var »first class«. Om aftenen var der afskedsfest for klubbens første formand, Otto Sparre-Petersen, der forlod byen for at tiltræde et nyt embede i nærheden af København. Her gik dansen til langt ud på natten⁵².

Herefter stod den på vintertræning, hvilket ifølge dagbladet Vestkysten var tiltrængt. Det var især holdets forwards, der var udsat for kritik. Med en forwardkæde på det niveau, som klubben rådede over, ville drømmen om mesterrækken ikke blive realiseret⁵³.

Som det ses i ovenstående, spillede EfBs bedste mandskab tre turneringskampe og en pokalkamp dette halvår. Alligevel var holdet i kamp næsten hver søndag, da man spillede en lang række træningskampe. Her er dagbladet Vestkysten igen ude med riven. Kampene gav naturligvis holdet vigtig træning, men rent økonomisk var det en kostbar måde, hvortil der krævedes en solid foræningskasse. Man risikerede, at klubben gik

I forsøget på at samle penge ind til et nyt stadion arrangerede Esbjerg Idræts Forbund hvert år en sportsdag, hvor der blev konkurreret i forskellige idrætsgrene. Dagen begyndte med taler på Torvet, hvorefter man med faner og musik i spidsen marcherede ud til Sportspladsen i Strandskoven. Her er deltagerne på vej ud ad Stormgade. Foto: Ca. 1923. EBA 42017-070

konkurs, og så ville det være slut med virkelig fodbold i Esbjerg i lang tid. De mange kampe gjorde også, at både spillere og tilskuere mistede interessen⁵⁴.

Årets generalforsamling fandt sted på Palads Hotel den 3. november. Formand Sparre-Petersen aflagde beretning og gav til kende, at klubben arbejdede godt og havde en lys fremtid. Klubben havde på dette tidspunkt 411 medlemmer. Herefter havde Aage Nielsen, lederen af A-holdet, ordet og fortalte om førsteholdets resultater. Herefter fremkom Aage Thomsen, der var juniorholdets leder, med en kritik af holdets indsats. Med ord som slaphed og ubeslutsomhed opfordrede han spillerne til at tage sig sammen i de kommende kampe. Herefter var der debat, hvor nogle roste holdet, og andre dadlede det. Kasserer Aarre-Pedersen oplyste, at fra klubbens start til 5.

oktober havde indtægterne været 1.753,16 kr. og udgifter på 1.551,46 kr., hvilket gav et overskud på 201,70 kr. Man havde dog en gæld på 900 kr., der stammede fra moderklubben EB, hvor EfB hæftede for en del af gælden. Aarre-Pedersen forventede dog, at gælden ville være betalt i løbet af vinteren. Til sidst skulle der vælges ny formand, da Sparre-Petersen, som tidligere nævnt, stod for at skulle forlade byen. Her blev lærer Ejnar Meilvang valgt⁵⁵.

Turneringen fortsatte efter vinterpausen. Her vandt EfB de to kampe og spillede en uafgjort (mod Varde). Det betød, at holdet vandt kredsen sikkert med fem sejre og en uafgjort og en målscore på 23-3. Som kredsfinder gik holdet videre til slutspillet, hvor man mødte Kolding IF. Her tabte man 5-2 efter forlænget spilletid. Kampen fandt sted på neutral grund i Vejen. Så der blev

EfBs juniorhold, der allerede i klubbens første sæson kunne hjemføre det jyske mesterskab. Foto: Bent Søndergaard, 1925. EBA 73694-058

EfBs B-hold, der i 1925 blev jyske mestre, da holdet i finalen slog Aalborg Chang med 3-2. Foto: Bent Søndergaard, 1925. EBA 73695-058

ikke nogen oprykning til mesterrækken i denne omgang. Til gengæld vandt B-holdet JBUs B-række ved at slå Aalborg Changs B-hold med 3-2 i finalen. Også juniorholdet gjorde sig bemærket ved at vinde JBUs mesterskab.

Oprykningen til Mesterrækken fandt sted sæsonen efter, da holdet vandt oprykningsfinalen med 3-2 over Aalborg Chang.

Noget om fodboldhistorie og kilder

Når man skriver Esbjerg-historie, der fandt sted for 100 år siden, lever der ikke længere folk, der oplevede begivenhederne og kan fortælle om dem. Historikeren må derfor dykke ned i de skrevne kilder. Her har han benyttet sig af de lokale aviser. Esbjerg var en del af fireparti-systemet, hvor hver af de fire store partier havde egen presse. Det vil sige, at der dagligt udkom fire forskellige aviser i byen. På trods af fodboldsportens

beskedne størrelse på dette tidspunkt findes der overraskende mange kampreferater og referater fra generalforsamlinger og bestyrelsesmøder i aviserne. Ja, hele debatten om sammenslutningen kan vi også følge der.

Der er desværre ikke bevaret meget fra de to sammenslutningsklubber. Esbjerg Byhistoriske Arkiv er i besiddelse af en forhandlingsprotokol fra Esbjerg Amatørklub, der dækker årene 1914-1921, så både klubbens oprettelse og sammenslutningen er ikke omtalt. Hvad Esbjerg Boldklub angår, findes der en glimrende jubilæumsbog fra 1923, hvor klubben havde 25-års jubilæum. Bogen er skrevet af journalist L. Høyer-Nielsen, der senere blev borgmester i Esbjerg. Han benyttede sig af klubbens protokol/protokoller, der desværre ser ud til at være gået tabt. Heldigvis er forhandlingsprotokollerne for EfB bevaret. De begynder med de før-

Førsteholdet fra Esbjerg forenede Boldklubber. Det må være fra omkring 1935. Fra venstre: Lauridsen, Emil Møller, Carl Gravesen, Olaf Brockhoff, Carl Nørby, Magnus Clausen, Svend Hansen, Arthur Rasmussen, Villy Boel, Svend Frikke og Arthur Nielsen. Emil Møller, Olaf Brockhoff og Arthur Nielsen fik alle debut på de danske landshold, mens Carl Gravesen blev dansk mester i højdespring i 1927. Foto: EBA 83993-070

EfB har netop tabt 0-2 til B 93. Alligevel kunne EfB-spilleren, Hans Åge Nielsen, lade champagnepropperne springe i omklædningsrummet. En 5. plads i 2. division var nok til oprykning til landets bedste række, da den skulle udvides til 16 hold. Det betød, at de fem bedste fra 2. division rykkede op. I baggrunden med fuldskægget ses Flemming Iversen. Foto: Esbjerg Ugeavis, 1974. EBA 05718-019

ste indledende møder i juli 1924. Klubbens kampprotokol er også bevaret fra første år, hvor holdopstillinger, resultater og referater kan ses.

Til sidst kan vi slutte af med en lille historisk detalje. Det er lykkedes EfB at rykke op i alle de store jubilæumsår! I 1949 rykkede man op i 1. division. Det samme gjorde sig gældende i 1974, mens man i 1999 rykkede op i Faxe Kondi Ligaen, som landets bedste række hed dengang. Som de fleste ved, rykkede holdet i 2024 atter op i 1. division, der dog denne gang kun er landets næstbedste række.

Noter

- 1 Esbjerg Avis 17-05-1901
- 2 Esbjerg Boldklubs 25-aars jubilæumshæfte s. 6
- 3 Esbjerg Boldklubs 25-aars jubilæumshæfte s. 7
- 4 Esbjerg Amatørklubs forhandlingsprotokol 22-03-1916
- 5 Esbjerg Amatørklubs forhandlingsprotokol 18-04-1916
- 6 Esbjerg Boldklubs 25-aars jubilæumshæfte s. 17
- 7 Esbjerg Boldklubs 25-aars jubilæumshæfte s. 6
- 8 Dagbladet Sydvestjylland 28-12-1948
- 9 Esbjerg Amatørklubs forhandlingsprotokol 28-10-1915
- 10 Esbjerg Amatørklubs forhandlingsprotokol 25-01-1915
- 11 Bruhn, Verner, Idræt i Esbjerg, s. 33
- 12 Dagbladet Sydvestjylland 28-12-1948
- 13 Esbjerg Amatørklubs forhandlingsprotokol 15-05-1917
- 14 Esbjerg Amatørklubs forhandlingsprotokol 28-04-1920
- 15 Esbjerg Boldklubs 25-aars jubilæumshæfte s. 19
- 16 Vestjyllands Socialdemokrat 16-07-1923
- 17 Vestjyllands Socialdemokrat 12-11-1923
- 18 Dagbladet Vestkysten 31-03-1924
- 19 Dagbladet Vestkysten 14-04-1924

- 20 Dagbladet Vestkysten 28-04-1924
- 21 Dagbladet Vestkysten 12-05-1934
- 22 Dagbladet Vestkysten 15-05-1924
- 23 Dagbladet Vestkysten 17-05-1924
- 24 Vestjyllands Socialdemokrat 17-05-1924
- 25 Vestjyllands Socialdemokrat 26-05-1924
- 26 Dagbladet Vestkysten 30-05-1924
- 27 Dagbladet Vestkysten 10-06-1924
- 28 Dagbladet Vestkysten 23-06-1924
- 29 Dagbladet Vestkysten 26-06-1924
- 30 Dagbladet Vestkysten 26-06-1924
- 31 Esbjerg Venstreblad 04-07-1924
- 32 Esbjerg Venstreblad 08-07-1924
- 33 Dagbladet Vestkysten 11-04-1924 og Vestjyllands Socialdemokrat 11-04-1924
- 34 Esbjerg Venstreblad 21-07-1924
- 35 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 20-07-1924
- 36 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 22-07-1924
- 37 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 30-07-1924
- 38 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 26-09-1924
- 39 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 16-06-1925
- 40 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 11-09-1924
- 41 Dagbladet Vestkysten 25-07-1924
- 42 Esbjerg Venstreblad 25-07-1924
- 43 Dagbladet Vestkysten 26-07-1924
- 44 Dagbladet Vestkysten 28-07-1924
- 45 Dagbladet Vestkysten 04-08-1924
- 46 Dagbladet Vestkysten 12-09-1924
- 47 Dagbladet Vestkysten 15-09-1924
- 48 Dagbladet Vestkysten 29-09-1924
- 49 Dagbladet Vestkysten 20-10-1924
- 50 Dagbladet Vestkysten 27-10-1924
- 51 Dagbladet Vestkysten 03-11-1924
- 52 Dagbladet Vestkysten 17-11-1924
- 53 Dagbladet Vestkysten 10-11-1924
- 54 Dagbladet Vestkysten 12-11-1924
- 55 EfBs forhandlingsprotokol 1924-1933 03-11-1924

Esbjerg Cykelbane 1949-60

Af Poul Teilmann, Aabenraa

Cykelløb har til alle tider været fascinerende både for udøvere og publikum. Ikke mindst landevejssløb som Tour de France med massiv tv-dækning er fantastisk populært – særligt når det er med dansk deltagelse og succes. Mest på landevej, men også på bane.

Fascination ved en cykelbane

Der har tidligere været arrangeret mange cykelløb på forskellige, meget primitive jordbaner rundt om i Danmark. Det er dog kun Ordrupbanen nord for København, der har fungeret i længere tid. Her var der i mellemkrigstiden en bane af internationalt format med plads til 16.000 tilskuere, der kunne juble over danske rytteres store triumfer i internationale løb. I Aarhus er der stadig en udendørs bane, men i dag har Danmark kun to indendørs baner, hvor der arrangeres konkurrencer i banecykling: Odense Cykel Arena og Ballerup Super Arena. I Ballerup skal der afholdes VM i banecykling for professionelle i oktober 2024.

Ved baneløb kommer man helt tæt på rytterne, hører dem suse forbi, måske hører man dem ligefrem råbe til hinanden, kan se hvordan de næsten ligger vandret i de stejle kurver, eller hvordan de nærmest står stille på cyklerne for at undgå at ligge forrest i starten af en sprint, inden de eksploderer for frygtløst og med voldsom fart kæmper om at komme først over målstregen. I de enkelte løb, der ofte kun varer nogle få minutter, kan man følge med i hele løbets varighed fra start til den ofte spændende afslutning på selve målstregen.

Stor dramatik er der også, når rytterne i løb med mange deltagere forsøger at »stjæle« en omgang fra feltet.

Desuden er der mange forskellige typer løb som f.eks. sprint over ganske få omgange, 4 eller 5 km forfølgelsesløb, scratch, pointløb, parløb, omnium samt de tidligere, meget populære 6-dagesløb, der nu til dags kun varer tre dage!

Esbjerg Cykelbane

I begyndelsen af 1900-tallet var der en jordbane i Jerne, som fungerede i en del år, ligesom der blev arrangeret cykelløb på cindersbanen ved stadion.

At drive cykelbane i en by som Jerne og med overskud var ikke uden udfordringer. Selv om totalisatorspil blev anset for at en måde både at supplere indtjeningen og øge

Fra et cykelløb på Cykelbanen i Jerne den 19. september 1897. Efter flagene at dømme manglede man ikke vind til løbet. EBA 33095-070

Der afholdes åbningsløb på cykelbanen i Jerne ved Esbjerg Cykle Ring. Det sker søndag den 15. juni, hvor der også kan høres eventuelle resultater fra København-Esbjerg-løbet. Det kunne godt være i 1924, hvor den 15. juni var en søndag.
EBA 35234-109

interessen, var det ikke en sag uden udfordringer. Esbjerg Cykelring af 1919 ejede cykelbanen frem til 1931, hvor det lykkedes foreningen at få Jerne Sogneråd til at overtage anlægget. Helt slap man dog ikke for arbejdet med det, for skulle der være løb, ønskede arrangørerne som regel at få lov til at aktivere totalitatorspillet. Så skulle tilladelser indhentes o.s.v.

I 1939 henvendte Esbjerg Cyclering af 1919 sig til Esbjerg Kommune ang. anlæg af en cykelbane på en matrikel i Vognsbøl, og så gik hele det formelle arbejde i gang. Man var dog ikke ude af året, før udbruddet af 2. Verdenskrig, bombningen af Esbjerg den 4. september 1939 og den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940 skabte så massive problemer, at Esbjerg Byråd i november 1941 ikke så anden udvej end at henlægge projektet.

Den 5. maj 1943 var der en vejledende sogneafstemning, om Esbjerg og Jerne kommuner skulle lægges sammen. Cykelbanen var ikke et af de punkter, som indgik i de videre forhandlinger. Umiddelbart ville man tro, at sådanne indenrigspolitiske emner udgik af den politiske dagsorden, til freden sænkede sig. Men nej – forhandlingerne om sammenlægning fortsatte under departementstyret, så en sammenlægning af Jerne og Esbjerg kunne gennemføres den 1. april 1945.

Fin tilskueropbakning til cykelløb på Jerne Cykelbane omkring 1924 med fire cykelryttere i duel. Vinder blev Chr. Jensen. EBA 10849-070

Spørgsmålet om cykelbanen dukkede op flere gange i både Esbjerg Byråd og Jerne Sogneråd – bl.a. i november 1944, hvor det stod klart, at cykelbanen nok skulle bygges af Esbjerg, men at totalitatorafgifterne skulle tilfalde Esbjerg Kommune, indtil anlægsudgifterne var betalt. I sammenlægningens ånd frafaldt Jerne Sogneråd i marts 1945 dog eventuel kompensation for tabte indtægter bl.a. med hensyn til totalitator-spil.

Derpå fulgte sammenlægningen af de to kommuner, befrielsen og så virkeligheden. Heller ikke cykelbaner var lette at få lov til at anlægge efter befrielsen, hvor der skulle bygges boliger, bygges infrastruktur m.m., men sportspladserne fik også til sidst deres plads i køen.

Anlæg af den nye cykelbane begynder

Faktisk tegnede cykelbanen til at have en plads forrest i køen af anlægsarbejder, for

allerede i april 1946 var man i gang med jordarbejdet.

Efter en længere proces, der varede flere år, bl.a. på grund af byggestop m.m., kunne cementbanen på Gl. Vardevej endelig indvies den 9. maj 1949. Anlægget af banen var et led i de mange forskellige idrætsanlæg, der blev bygget i området efter Besættelsen.

For de mange cykelinteresserede var en drøm gået i opfyldelse! Den tidligere verdensmester Willy Falck Hansen (1906-1978) og andre koryfæer kom til byen for at fejre begivenheden. Der var plads til 10.000 tilskuere (ca. 4.000 var mødt op), 3 kr. for en siddeplads ud for målet og 2 kr. for de øvrige pladser. Desuden var der mulighed for at spille på totalisator.

Cykelbanen blev bygget af Esbjerg Kommune, som udlejede den på skift til byens to cykelklubber Sport og Esbjerg Cykel Ring, som så skulle få økonomien til at hænge sammen.

I april 1946 arbejdes der med anlæggelsen af den nye cykelbane ved Gl. Vardevej, hvor der skulle flyttes flere tusind tons jord. Man håbede, at arbejdet ville være færdigt til august, men et byggestop kom i vejen. Banen blev først indviet den 8. maj 1949. Den udgravede jord blev benyttet til at etablere kælkebakken i Vognsbølparken. Foto: Paul Bølling. EBA 40348-008

Cykelbanen pudses af i april 1949, kort tid før åbningen. Foto: Paul Bølling. EBA 30484-008

Efter åbningen i foråret 1949 planlagde man en række løb og forsøgte at etablere træning på banen for den håbefulde ungdom, bl.a. ved at appellere til sponsorer om hjælp til at donere cykler til klubberne, som så kunne lånes ud til de unge mennesker, der gerne ville prøve kræfter med sporten. Imidlertid løb man ret hurtigt ind i problemer, bl.a. i form af regnvejr. Gang på gang måtte man aflyse løb og træning, da det var farligt for rytterne at køre på en våd cementbane. Flere gange begyndte det endda at regne, efter publikum havde betalt entré – så havde man ikke lyst til at komme igen, ligesom totalisatorspillet heller ikke gav de ønskede indtægter.

Man gjorde meget for at lokke publikum til løbene på Gl Vardevej, f.eks. fik man den populære skuespillerinde Lily Broberg til at skyde årets sæson i gang i maj 1952 foran 1.500 tilskuere.

Ikke desto mindre fortsatte det med røde tal på bundlinjen, og efter fire år havde banen et anseeligt underskud på 60.000 kr. og var i store vanskeligheder. Man forsøgte at løse problemerne ved, at A/S Idrætsparken fremover varetog driften.

Skuespillerinden Lily Broberg skyder årets sæson i gang på Esbjerg Cyklebane den 4. maj 1952. Her er rytterne klar til starten. Ejvind Christiansen vandt overraskende sprintermatchen foran 1.500 tilskuere. Dagens totalisatoromsætning var på 2.600 kr. Foto: Poul Bølling. EBA 45133-008

CYKLEBANEN

Sæson 1953

ESBJERG

Søndag d. **6.** sept. kl. 15

WILLY FALCK HANSEN

INDBYDER TIL

Bymesterskab

Dansk mil med motorføring

SPRINT

Erik Lund

Niels Chr. Jensen

Knud V. Andersen

Bent Rasmussen

Ejvind Christiansen

Chr. Dyg

Asger Nielsen m. fl.

Desuden deltager ryttere
fra København og Odense

RESTERENDE LØBEDAGE:

13. sept. **BYKAMP**
ODENSE - ESBJERG

Internationalt parløb

20. sept. **PRIX KOBLAUCH**
SPRINT - PARLØB

27. sept. **FINALE**
Mange overraskelser

TOTALISATOR

Eventuel aflysning i omnibilerne, City-kiosken og cyklebanens tlf. 2094 og 4137

Entre: kr. 1,50, børn og soldater 0,50, siddeplads kr. 2,50 - incl. skat. Forsalg: City-Kiosken, tlf. 3190

Arrangør:

Esbjerg Cyklebane Club.

Willy Falck Hansen indbød søndag den 6. september 1953 til Bymesterskab i Dansk mil med motorføring og sprint. I Bymesterskabet deltog også ryttere fra København og Odense. EBA 76388-109

For at rette op på problemerne lykkedes det i 1953 at ansætte det store verdensnavn Willy Falck Hansen som sportslig leder, og i samarbejde med en professionel træner skulle han stå for træningen. Det gav grundlag for mere optimisme.

Lysanlæg og fallit

Forventningen steg yderligere ved starten af sæsonen 1955, idet man kunne indvie et lysanlæg, så der fremover kunne gennemføres løb og træning om aftenen. »Der er en dejlig stemning i mørket, hvor man kun kan se banelegemet og rytterne, som suser rundt med deres skygger hvirvlende på mærkelig vis under sig«¹. Dog var det for koldt til, at mere end 400 mennesker havde fundet vej til premieren. Til gengæld havde det fremmødte publikum været vidne til nogle særdeles spændende løb. I »dagens match« måtte de lokale helte dog se sig besejret af nogle københavnske ryttere, der havde nogle unoder med sig, som ikke pyn-

tede (!). I alt blev der afviklet 15 løb denne aften under det nye lysanlæg.

Trods lysanlæg, flere løb og bedre vejr gav driften af cykelbanen stadig underskud, så stort at Idrætsparken i 1956 afbrød samarbejdet, hvorefter banen måtte klare sig selv. De andre idrætsklubber kunne ikke fortsætte med at dække underskuddet, og man kunne heller ikke få tilskud fra kommunen. Baneleje, indhegning og udgifter til vedligehold m.m. var nogle af de store omkostninger. Alene det at opstille og vedligeholde et hegn rundt om det store areal skulle vise sig at være et stort problem i forbindelse med arrangementer. Endvidere havde totalisatorspillet igen ikke givet noget overskud af betydning.

Herefter har der formentlig ikke været ret meget aktivitet på banen i 1956. Nu viste det sig, at de to foreninger var uenige om retten til fremover at arrangere løb på banen (ECR og SPORT), efter den var gået fallit.

1957-1960: Succes og antiklimaks

På trods af fallitten lykkes det alligevel at få gang i banen igen i 1957. Herefter er det tilsyneladende med et noget andet koncept, nemlig uden regelmæssig træning og arrangementer for lokale baneryttere, mens

Der lægges rør til skøjtebane på cykelbanens inderkreds på Gl. Vardevej. Skøjtebanen var den første kunstigt anlagte skøjtebane i Danmark. Den åbnede den 1. november 1959. EBA 25756-070.

man i stedet satsede på at tiltrække landskendte navne til enkelte, store løb.

I 1950'erne var de københavnske seksdagesløb i Forum nogle meget populære begivenheder, særligt da de begyndte at blive transmitteret i det nye medie, fjernsynet. Den 1. juli 1957 lykkedes det at få Kaj Verner og Evan Klamer, et par af tidens helt store internationale navne, til at stille op til et stort løb i Esbjerg i godt vejr.

Det var det første løb dette år, og det blev en stor succes med mere end 3.000 tilskuere. Man håbede så, at det indvarslede bedre tider for banen endnu engang.

Ifølge de lokale aviser kom der gang i baneløbene igen, også for de lokale ryttere i 1958 og 1959, og flere landevejsryttere fik succes på banen.

I 1959 åbnede landets første kunstfrosne skøjtebane på inderkredsen på cykelbanen, hvilket man så som en fordel for både skøjteløbere og cykelryttere, der fint kunne bruge fælles faciliteter hhv. sommer og vinter. Skøjtebanen skulle hurtigt blive en noget større succes end cykelbanen, bl.a. i kraft af bedre finansiering.

Hen over sommeren 1960 fortsatte det gode vejr, og man havde held med at arrangere flere, meget vellykkede løb på banen med deltagelse af den internationale professionelle elite, som kunne holde formen vedlige til de mange seksdagesløb på de europæiske vinterbaner. De professionelle viste virkelig klasse, og de lokale amatører fik lejlighed til at kæmpe mod overmagten. Den 25. juli blev der afholdt DM i 5 km forføl-

gelsesløb og omnium, vundet af hhv. Kay Werner og Palle Lykke, de to helte fra par nr. 7 på vinterbanerne. Desuden var der DM for amatører og masser at juble over for de 3.000 tilskuere. De mange tilskuere gav parkeringsproblemer på Gl. Vardevej.

Da man skulle gøre kassen op efter det særdeles vellykkede arrangement, der skulle have reddet klubbens (SPORT) økonomi, viste der sig at være tale om en alvorlig fejl: En ærgerlig formand måtte konstatere, at minimum 1.000 tilskuere var gået uden om tælleapparaterne og i stedet gennem det hullede og rustne hegn rundt om banen!².

Den 25. august 1960 lykkedes det SPORT at arrangere endnu et succesfuldt løb for amatører og professionelle. Det blev det sidste løb dette år – og senere skulle det vise sig i det hele taget på Esbjerg Cykelbane.

Cykelklubben kunne stadig ikke betale sin gæld og slet ikke leje af banen for 1961. Forsøg på at leje banen ud til andre var forgæves, og dermed var en epoke slut i Esbjerg.

Banen kom herefter til at ligge ubenyttet hen i mange år. De 40-50 aktive ryttere i klubben og et stort antal frivillige ledere måtte herefter koncentrere sig om landevejen.

Kilder

Lokale aviser via Mediestream.

Noter

1 Vestkysten 13.maj 1955, s.10

2 Vestjyden den 26. juli 1960

Fisk, frås og frihed – Havfiskeriet under besættelsen

Af arkivar Stig Kongerslev Pedersen, Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Fiskeeksportør Georg Rønn blev i juli 1946 idømt en bøde på 100.000 kr. og en fængselsstraf for »på utilbørlig måde at have samarbejdet med tyskerne under besættelsen med det formål at udvide sin eksport og opnå en urimelig fortjeneste.« Rønns personlige fortjeneste før 2. Verdenskrig havde været omkring 9.000 kr. og var steget til mellem 40-70.000 kr. Den samlede eksport af fisk fra Esbjerg til Tyskland under besættelsen var på 200 millioner kroner fordelt på 97 eksportører, og for eksempel var eksporten af fisk til Tyskland fra Esbjerg i 1943 på 56.000 tons ud af en samlet fiskeeksport på 58.000 tons. Rønn var en af de store fisk i retsopgøret i Esbjerg, men blot en af flere, som tjente godt på tyskeres import af fisk fra byen.

Fiskerbyen Esbjerg

Hvad angår fiskernes forhold under besættelsen, er Esbjerg en særlig interessant by. Formanden for Vestjysk Fiskeriforening, Claus Sørensen, opgjorde nemlig i april 1941 andelen af søgående kuttere over 15 tons i den danske fiskerflåde til 920 fartø-

jer. Disse skibe kunne fiske på åbent hav i flere dage med en besætning på omkring fire mand og fordelte sig således i landets fem største fiskerihavne:

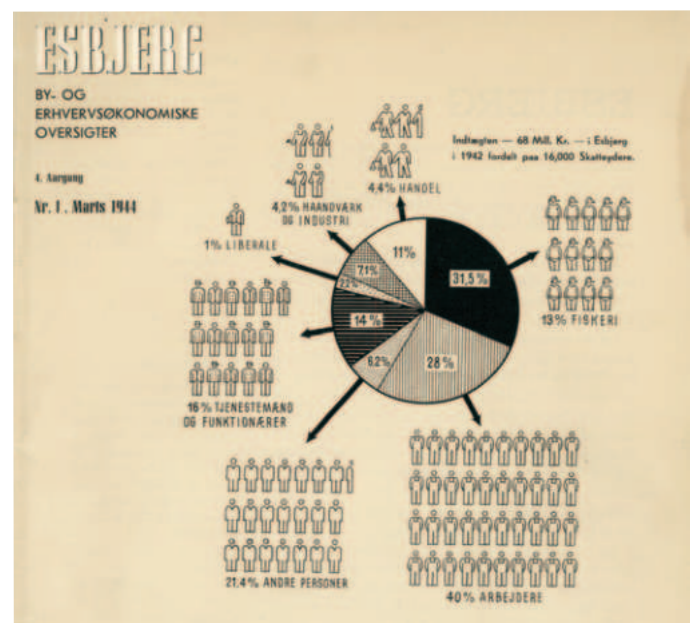
Esbjerg	340
Frederikshavn	170
Skagen	150
Thyborøn og Lemvig	100
Hirtshals	30

Resten af landet	130
------------------	-----

Efter frivillige i Esbjerg Byhistoriske Arkiv har digitaliseret de trykte skattekøber fra slutningen af 1890'erne til og med 1956, kan man få et hidtil uset indblik i udviklingen for fiskerne og fiskeskippernes indtægter gennem de beløb, de opgav til skattevæsenet. Rækken af digitaliserede skattekøber er indtil videre ikke fuldstændig, men kan alligevel give et overblik over udviklin-

Der er fest hos fiskeeksportør Rønn, som øjensynligt havde en bar i sin kælder. Det er fru fiskehandler Rønn, som bevrerter, og billedet er formentlig taget i 1944. Foto: Paul Bølling. EBA 48052-008

På baggrund af skattevæsenets opgørelse fra 1942 udfærdigede Esbjerg Erhvervsråd en illustration over, hvorledes byens indtægter fordelte sig på erhvervsgrupperne. Den blev bragt som forside til første nummer af Esbjerg By- og Erhvervsøkonomiske oversigter i marts 1944. EBA 113455-109.

gen særligt i besættelsens første år under samarbejdspolitikken.

Ekstraordinært gode Indtjeningsmuligheder

Hverken kendsgerningen at fiskerne tjente godt på besættelsen eller statistikker over hvor meget, er banebrydende. Allerede under besættelsen beskrev Esbjerg Erhvervsråd i magasinet Esbjerg: By- og Erhvervsøkonomiske oversigter, at »Fiskeriets indtjeningsmuligheder var ekstraordinært gode«, fordi byens beliggenhed tillod, at fisk, der landedes om eftermiddagen, samme aften eller nat kunne være transporteret til tyske byer og sælges på markederne næste morgen. Også omfanget blev beskrevet, og i 1941 skønnede Esbjergs Erhvervsråd, at 1/5 af samtlige indkomster i byen direkte og indirekte hidrørte fra fiskeriet:

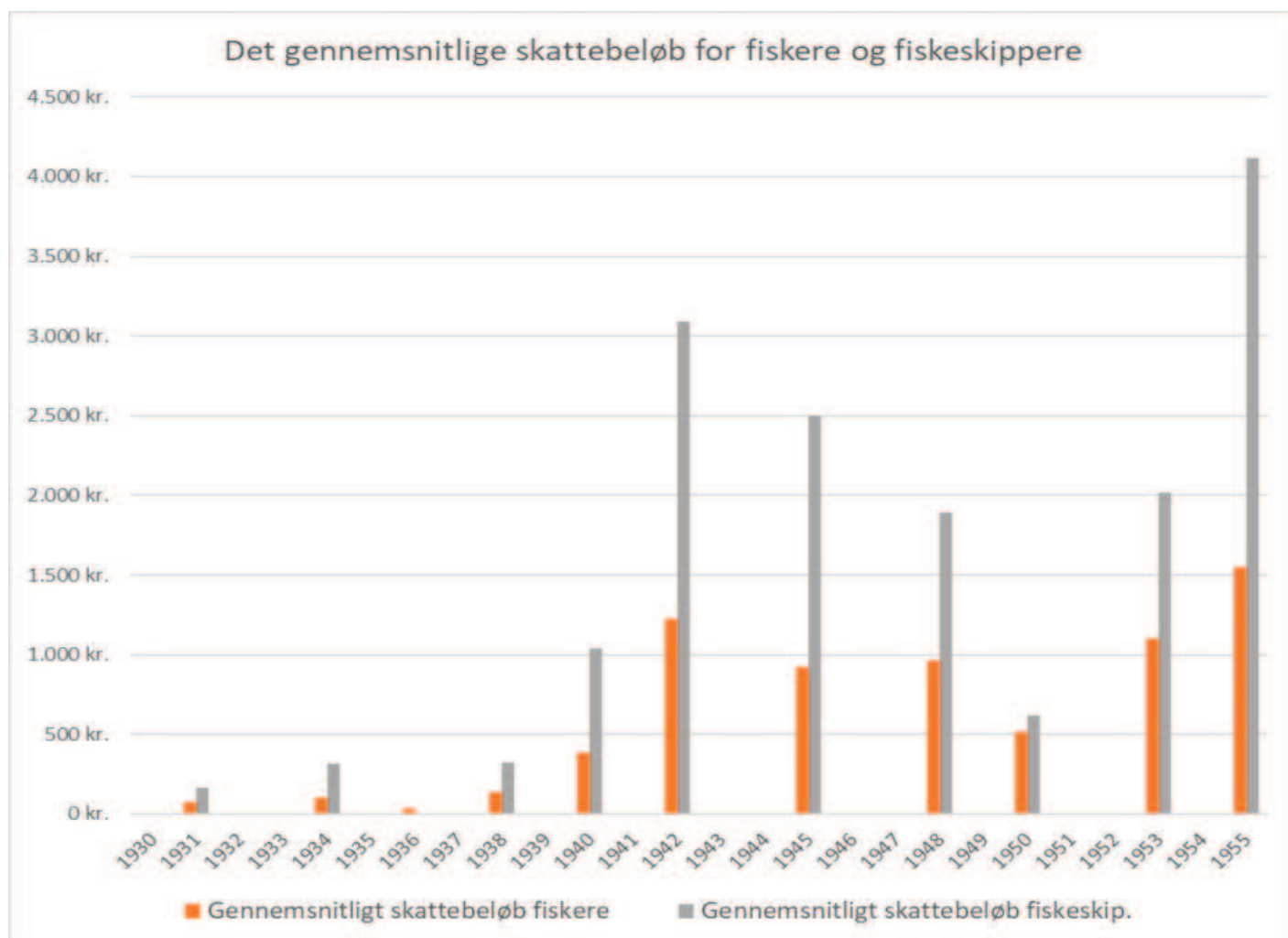
»Maalt i Antal Personer er Fiskeriet ikke dominerende. Fiskeskipperne udgør saaledes næppe 2% af Skatteyderne og Partsfi-

skerne kun ca. 6%. Alt i alt udgør de direkte til Fiskeriet knyttede Personer knap 13%. Indkomstmæssigt set har Erhvervet derimod under Krigen været af alt overskyggende Betydning. (...) Af Byens samlede Indkomststigning fra 1941 til 1942, i alt ca. 9,7 Mill. Kr., kan ca. 3,7 Mill. Kr. direkte henregnes til Stigningen i Fiskefangsten samt Fiskeriets forbedrede Afsætnings- og Prisforhold.«

Desuden fremlagde historikeren Sven Henningsen i 1955 en oversigt over fiskeriets vækst under besættelsen.

Digitaliseringen af skattebøgerne giver midlertidigt et nyt indblik i, hvordan indtjeningen fordelte sig mellem fiskerne.

Beløbene i skattebøgerne blev anslået af en kommunal ligningskommission, som efterprøvede borgernes selvangivelser. Det er ligningskommissionens beregninger, som er trykt i skattebøgerne. Disse var ikke definitive, da både statens skatteråd kunne justere opgørelsen, og borgerne kunne klage over beløbsstørrelsen. Eventuelle rettelser

Fiskene blev transporteret til Tyskland i fiskebiler som denne. Den tilhørte fiskeeksportør Lauritz Espersen og har sandsynligvis været udsat for sabotage. EBA 112928-070

fremgår ikke af skattebøgerne, så de kan altså ikke i reglen give et fuldstændigt billede af den enkeltes indtægt, men sammenlagt kan de illustrere fald og stigninger i danskernes indkomster.

Skattesnyd under besættelsen

De tyske og danske myndigheder blev efter besættelsen i 1940 enige om, at betalingen for danske virksomheders leverancer til tyskerne kun måtte foregå gennem checks, så Nationalbanken og myndighederne kunne holde kontrol med udbetalingerne. Alligevel blev der i stigende grad betalt kontant, fordi de danske leverandører ønskede at være anonyme, så skattestyrelsen ikke havde kendskab til deres indtægter. Nationalbanken hæftede for værnemagtens udbetalinger i Danmark, som ved Tysklands kapitulation blev opgjort til 7,6 milliarder danske kroner – en gæld som tyskerne for øvrigt aldrig indfrie, men fik eftergivet af den danske stat for at forbedre samarbejdsklimaet efter besættelsen. Denne ordning forøgede pengemængden i Danmark fra 400 millioner til 1,6 milliarder. For at forebygge mulig risiko for inflation gennemførte Nationalbanken efter besættelsen en omfat-

tende pengeombytning kort tid efter befrielsen. Allerede i 1943 var banken i al hemmelighed begyndt at trykke nye pengesedler. Den 23. juli 1945 blev der samtidig afholdt en ekstraordinær formueopgørelse over privatpersoners og virksomheders værdipapirer, så man kunne sammenligne formuerne med det, der var blevet opgivet i løbet af besættelsen og dermed beslaglægge alt, der ikke var blevet indberettet til skattevæsenet. Pengeombytningen viste, at 20 % af formuerne – knap 3 milliarder danske kroner – var gået statskassens næse forbi. De strukturer og tendenser, som beskrives i denne artikel, må altså tages med et forbehold. De giver dog stadig en væsentlig indsigt i klasseforskellene og økonomien i havfiskeriet i Danmark i 1940'erne.

Fordømmelse eller forståelse?

Fra 9. april 1940 var den tyske besættelse af Danmark en realitet. Den danske regering opfordrede danskerne til at handle med tyskerne og indgik for eksempel en handelsprotokol mellem de danske og tyske myndigheder om dansk fiskeri kort efter 9. april. Tyskerne købte danske fisk og forsynede til gengæld de danske fiskere med den store mangelvare: Brændstof til kutterne. Den danske regering var langt fra ene om

Lige fra morgenstunden den 23. juli 1945 – den såkaldte Formuekontroldag – herskede der travlhed i byens banker. Her er det køen ved Den Danske Landmandsbank på Torvet. Man kunne kun få byttet sedler én gang i løbet af dagen, og kun mod at legitimere sig med sit købekort. Foto: Paul Bølling. EBA 31603-008

Fredag, den 20. august 1943 var H. P. Poulsen ansvarlig for en række sabotager ved havnen. Det gik bl.a. ud over Schmidt og Mortensens Kassefabrik, der leverede fiskekasser til transport. EBA 26830-070

denne politik, og for eksempel Sverige tjente også godt på handelen med nazisterne under krigen. Historikeren Niels Wium Olesen som har skrevet om havfiskeriet i den toneangivende bog Danmark Besat – Krig og hverdag under besættelsen, mente ikke, at der nødvendigvis var en modsætning imellem at være imod den tyske besættelse og samtidig udnytte mulighederne, som samarbejdspolitikken tilbød: »En fisker kunne sagtens levere fisk til tyskerne om dagen og være aktiv modstandsmand om natten«, udtalte han i 2005 i forbindelse med publiceringen af førortaltale. Det fremgår af Frihedsmuseets database over modstandsfolk, at 82 personer involveret i modstandsbevægelsen i Esbjerg var fiskere, og at fire personer var fiskeeksportører. Det stiller eftertiden i et dilemma i forhold til, hvordan fiskerne mindes og omtales. Allerede under besættelsen var der delte meninger herom.

I forsvar for fiskerne

Formanden for Vestjysk Fiskeriforening Laurits Thygesen forsvarede fiskernes gode indtjening i sin nytårstale fra 1943 med følgende ord:

»I alt er 12 Esbjerg-kuttere gået ned i 1943, og 38 unge fiskere har sat livet til. Trods denne dødens store høst giver fiskerne ikke op, men fortsætter deres arbejde på søen, fordi det nu engang er deres arbejde,

Den 22. august 1941 bragte fiskekutteren E254 Inga Dahl en tom motorredningsbåd med sig i havn. Båden flød rundt på havet og havde efter udseendet at dømmes ligget der i meget lang tid. De små fiskekuttere havde ikke nær så store redningsbåde som den her fotograferede, og den hårde sø i Vesterhavet kunne være nådesløs. Foto: H. P. Black. EBA 113718-524

og fordi de stovte fiskere med deres udtalte frihedsfølelse har svært ved at gå over i andre erhverv. 'Mon ikke det nærmere er for pengenes skyld' vil en stor del sige, men nej trods de store indtægter, der i dag lokker ved fiskeriet, går også langt den største part af fiskerne ind i det nye år med det ene, brændende nytårsønske: Fred!«

I løbet af de fem år krigen varede, mistede 198 fiskere livet på havet, de fleste som ofre for minefelterne, som tyskerne lagde ud i Nordsøen for at modarbejde den engelske flåde. Antallet ligger dog procentvis på niveau med forlisulykkerne før krigen, hvilket skyldes, at fiskerne var på færre, mere velvalgte togter under besættelsen. Indtjeningen på fisk var god, hvorfor man kunne nøjes med de færre togter, som det begrænsede brændstoftager forårsagede. Ligeledes kunne man udskyde ekspeditioner og undgå farlige vejrforhold.

Man må dog ikke negligere den psykiske belastning, som krigen på havet udgjorde

for fiskerne og deres familier. Bent Ørberg, som i 1997 udgav en samlet oversigt over de danske ofre til havs, sejlede selv under krigen. Faren, angsten, uvisheden og strabadserne fra torpederinger, minesprængninger og bombninger fra tyske og engelske fly kunne give psykiske mén resten af livet. Den sidste fisker, som mistede livet i forbindelse med en minesprængning, var i 1954, da det var besværligt at lokalisere og indsamle minerne, som blev lagt ud under krigen.

Ubehagelige rygter om Esbjerg

Diskussionen om de etiske aspekter ved at tjene penge på havfiskeri under besættelsen begyndte næsten allerede, fra fiskerne fik stukket de tyske retningslinjer for fiskeri på havet ud kort efter besættelsen. »Der går sære frasagn om Esbjerg-Guldet, der flyder i en strøm ind over byen ude fra havet og arbejdspladserne, og indrømmes skal det, at mange mennesker herovre tjener så sto-

Den 26. februar 1941 blev kutteren E328 Frederikshavn minesprængt, og hele besætningen på tre mand omkom. De omkomne blev samlet op af den tyske forpostpatrulje, og deres lig blev ført til Sct. Josephs Hospital. De omkomne fiskere, der alle var hjemmehørende i Esbjerg, var skipper Søren Heide, bedstemand Jens Kodal og fisker Harry Muff. Alle tre var gift, og efterlod sig tilsammen syv børn i alderen fra tre til 15 år. Her ses begravelsen af de tre fiskere i Zions Kirke. EBA 04097-069

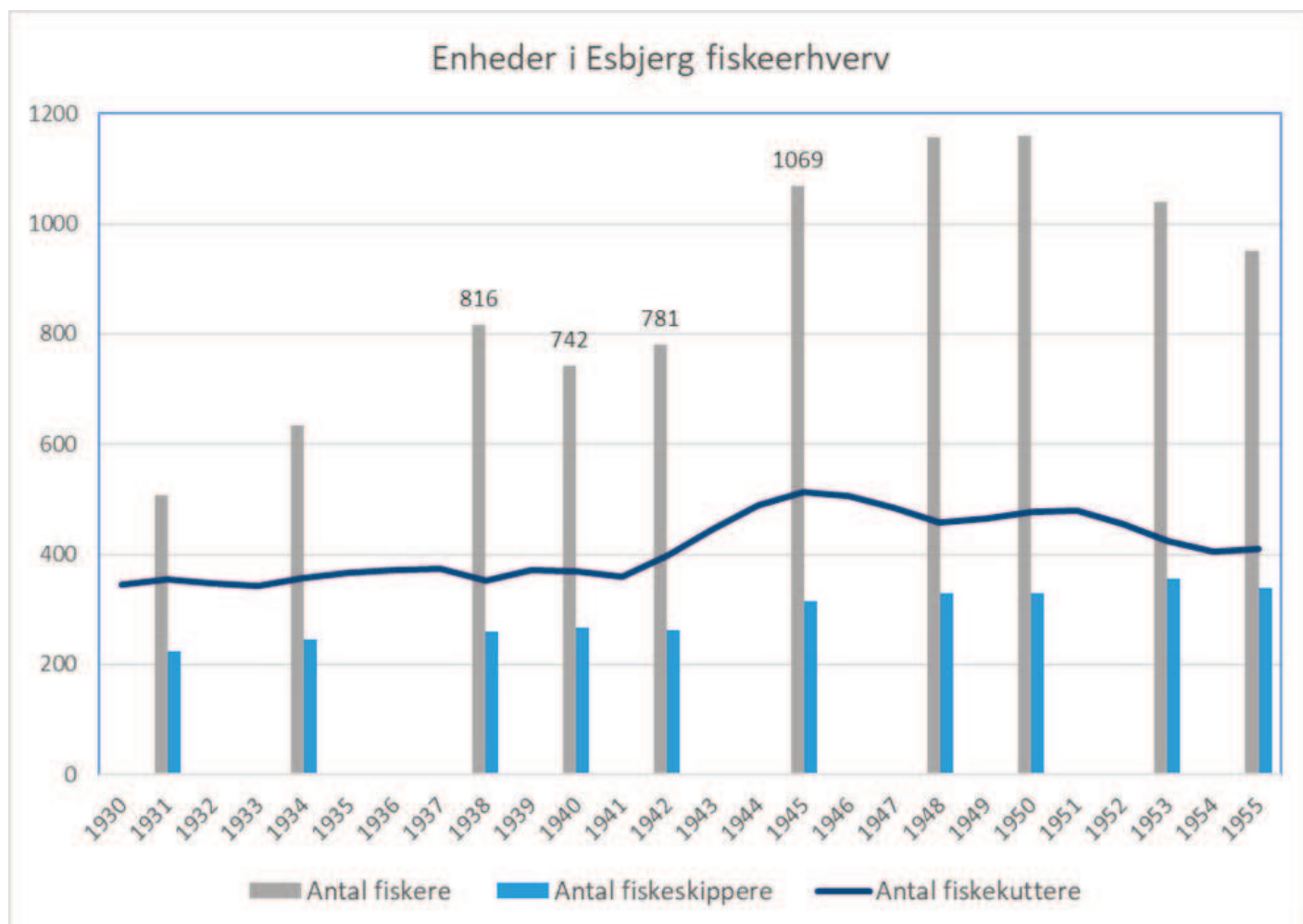
»Guldet« pakkes i kasser på Fischer Jensens fiskefabrik i Exnersgade. Billedet er fra 1946. Foto: Paul Bølling. EBA 53568-008

re penge, at de ikke kan administrere summerne med den sunde fornuft.« Sådan skrev den radikale lokalavis Sydvestjylland i december 1943, men forsikrede herefter, at de ubehagelige rygter, der spredtes om Esbjerg over landet var værre end realiteten. Videre bemærkede journalisten med hentydning til, at byen fyldte 75 år: »Skal

der 3 generationer til at danne en gentleman, gælder det samme vel for en by.« Han sammenlignede Esbjerg med det berygtede guldgraverområde Klondyke i Alaska, fordi der også blev gravet guld i Esbjerg »ofte med livet som indsats. Fiskerne graver det op fra havet.«

Omsætningen og efterspørgslen på arbejdskraft medførte en tilstrømning til byen, som afspejles i kommunens udfordringer med at indkvartere de arbejdere, der flyttede til byen. Mange kom for at få arbejde i de tyske entreprenørprojekter som for eksempel Atlantvolden. I vinteren 1943 indlogeredes således 315 mand i gymnastiksalene på Esbjerg Statsskole og Danmarksgade, Stormgade og Østre skoler. Desuden 3-400 mand på Vestre Skole og 460 i oplandskommunerne. Tilstrømningen

De trykte skattebøger er her suppleret med Esbjerg Byhistoriske Arkivs database Sydvestjyske Fiskekuttere, der er en indtastning af registeret over fiskefartøjer fra årbøgerne for den danske fiskerflåde. Stigningen i antal kuttere og stagneringen i antallet af fiskeskippere kommer vi ind på senere.

Plakaten til udstillingen Mere ud af Lidt, der kunne ses i Badmintonhallen fra 12.-20. oktober 1940. Udstillingen handlede om, hvordan man kunne klare sig for mindre penge. Publikum blev blandt andet præsenteret for et præparat, der kunne lave et halvt kilo smør til et helt «vel at mærke uden at det giver nogen som helst Bismag», og habitter af cellulid, mælkestoffer og hør. Vestjyllands-Socialdemokrat den 9. oktober, 1940. s. 3. EBA 29193-070

synes også at have indbefattet fiskeriet, da antallet af fiskere i årene 1939-43 ligger omkring 800, og stiger markant fra 1944-45.

Det sure med det søde

Samtidig med de stigende indtægter måtte fiskerne også berede sig på stigende udgifter. Kutterne havde dieselmotorer, og for at opretholde fiskeriet forsynede tyskerne de danske fiskere med brændstof, da de ellers ikke ville kunne sejle, fange og sælge i det omfang, som de danske og tyske myn-

digheder var blevet enige om. Formanden for Vestjysk Fiskeriforening Claus Sørensen vurderede i 1941, at prisen på brændselsolie var steget med 400% og tovværk med 50% foruden andre nødvendigheder, som også var steget i pris på grund af varremanglen forårsaget af krigen. Ligeledes vurderede han, at prisen på en sejklar kutter var steget med 60%. Skønnene blev givet i en radioudsendelse, hvor Sørensen argumenterede for nødvendigheden af at forøge en bestående statslig tilskudsordning til at bygge og modernisere fiskekuttere. Derfor bør tallene nok ikke ukritisk tages til indtægt for de faktiske priser, men illustrerer, at også fiskeriet blev ramt af dyrtiden og udfordringerne med at skaffe materialer.

Et hjem med klaver

De hændelser som formentlig forårsagede forøget ubehagelige rygter om byen, bragte avisen Sydvestjylland i oktober 1943 med opsangen: »Vist kan lediggang være roden til alt ondt – men penge kan altså også være det!«. Kommentaren var møntet på de »som regel meget unge mennesker«, der brugte de fleste penge »på stedet, soldet op til spiritus på restaurationer eller måske smugkroer.« Eller sågar på »betaling af svimlende og ulovlige fantasispriser

Fiskekutteren E594 Peder Wessel var en af de moderne, nye kuttere i Esbjerg. Kutteren blev bygget på Kjeldsens Skibsbyggeri til fiskeskipper Vilh. Jensen og blev leveret i februar 1944. Her er kutteren på prøvetur. Foto: Paul Bølling, EBA 33700-008

Det var svært at få fat i nye klaverer eller flygler under besættelsen, så prisen på brugte var steget med 30-40%. Adressen på denne dagligstue kan ikke umiddelbart lokaliseres. Måske det har tilhørt en velstående fiskeskipper – Pianisten har i hvert fald kunne hente inspiration og indlevelse i strandmotivet over klaveret. Foto: Paul Bølling. EBA 52869-008

på sorte børs-varer« for eksempel tobak og cigaretter. I avisen Vestjyden berettede den lokale klaverstemmer Th. Christensen, at han i 1942 solgte 75 brugte klaverer i Vestjylland, heraf mange i Esbjerg. Hans klare fornemmelse var, at klavererne kom fra fiskerhjem og blev købt af fiskere: »Det er morsomt at lægge mærke til, at de brugte klaverer, der i øjeblikket kommer frem på markedet, sælges af fiskere, der købte dem under sidste krig (1. Verdenskrig (red.)) – og nu er der andre fiskere, der er liebhavere.«

Danskerne kunne få gode priser på fisk og eksklusive handler med Tyskland, fordi det stort set kun var danske fiskere, som bedrev fiskeri i Nordsøen. Den manglende konkurrence bevirkede, at de danske kuttere kun-

Personerne og omstændighederne for fotografiet er ukendte, men fiskene er fanget i Hjerting omkring 1940'erne og demonstrerer med al tydelighed, at der var noget at komme efter i det lille farvand. EBA 113721-070

Kokkedrengen Johannes Bredmose Simonsen tager opvasken på fiskekutter Elsa Margrethe i 1945. Arbejdsgrengene som Johannes indgår ikke i de her fremlagte statistikker, men mon ikke de også i et omfang har mærket erhvervets begunstigelser. EBA 113719-070

ne indbringe langt større laster af fisk end før krigen – også indenskærs, hvor man fiskede fra joller, der var mindre og ikke krævede nær så meget brændstof som kutterne. Avisen Vestjyllands Social-Demokrat kunne således berette om en fisker, der havde købt en jolle for 6.500 kr., og på den første uge tjente han omkring 8.000 kr. ved at fange rødspætter i Hjerting Bugt. Ligeledes steg lakse- og torskebestanden ved landets kyster og fjorde og indbragte indenskærsfiskere gode penge. Avisen manede dog læserne til ikke at forarges over priserne: »Det er kun godt, at indenskærsfiskerne i disse tider er i stand til at skære sig en god fortjeneste. Deres tilværelse har ellers tidligere været lidet misundelsesværdig. I de senere åringer har de ellers ikke haft mere end

fra hånden til munden. De har ført deres hårde kamp for tilværelsen, så der er ingen grund til at misunde dem.« Ca. 50 joller deltog i »det fine Klondyke-eventyr« i Hjerting Bugt i vinteren 1942.

Fiskere og fiskeskipperes årlige indtjening

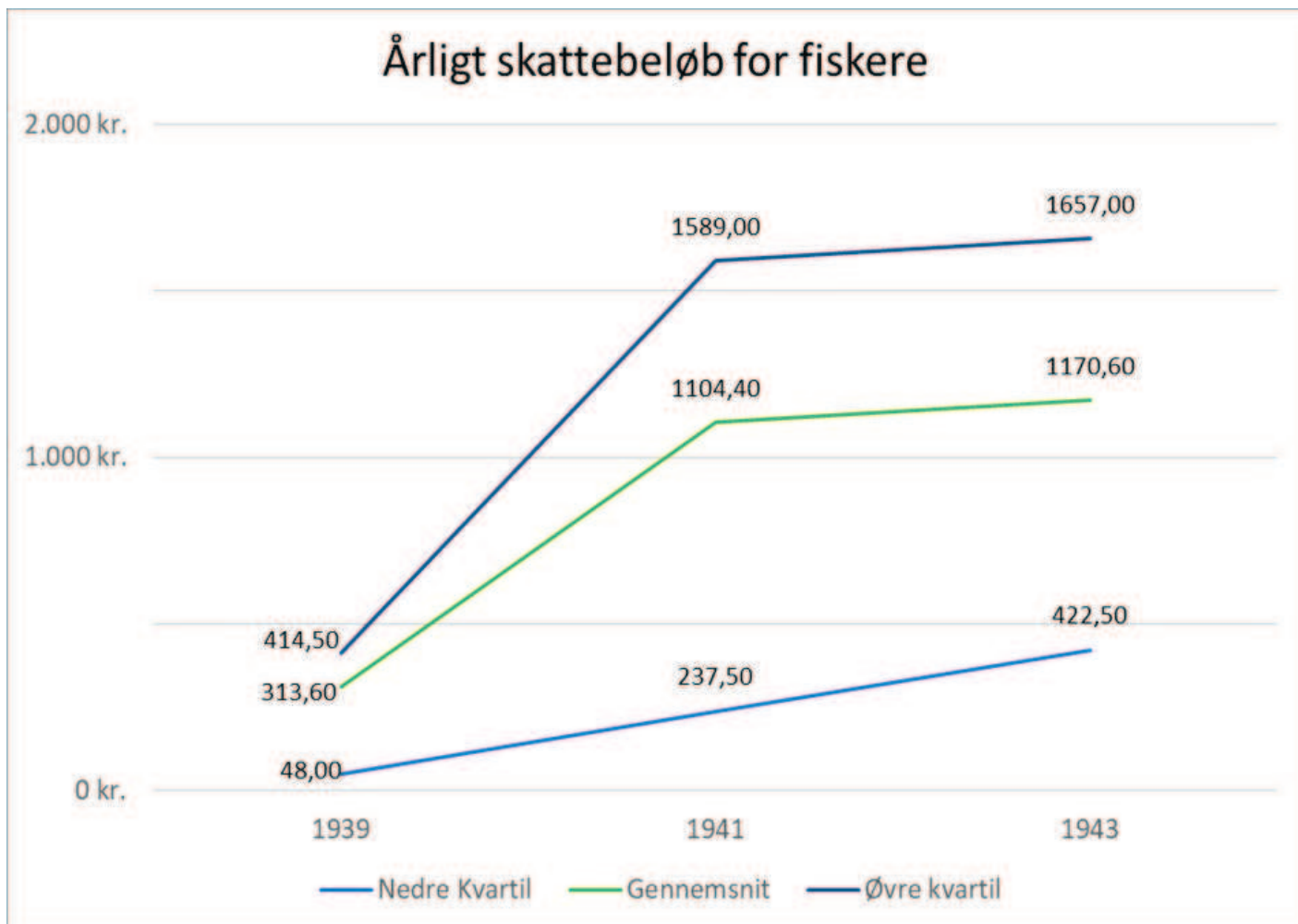
Hvis vi ser på indtægterne i skattebøgerne kort før og under besættelsen, er det tydeligt, at indtjeningen for fiskere generelt steg betydeligt, men at størrelsen mindst talt varierede en del. En kutter skulle i reglen både afregne med rederiet og mandskabet, som oftest udgjorde de største udgifter. Herefter kunne fiskeskipperen få en ikke ubetydelig andel, og endelig afregnedes med matroser, skibsdrenge og andre laverestående.

De bedst bjærgede

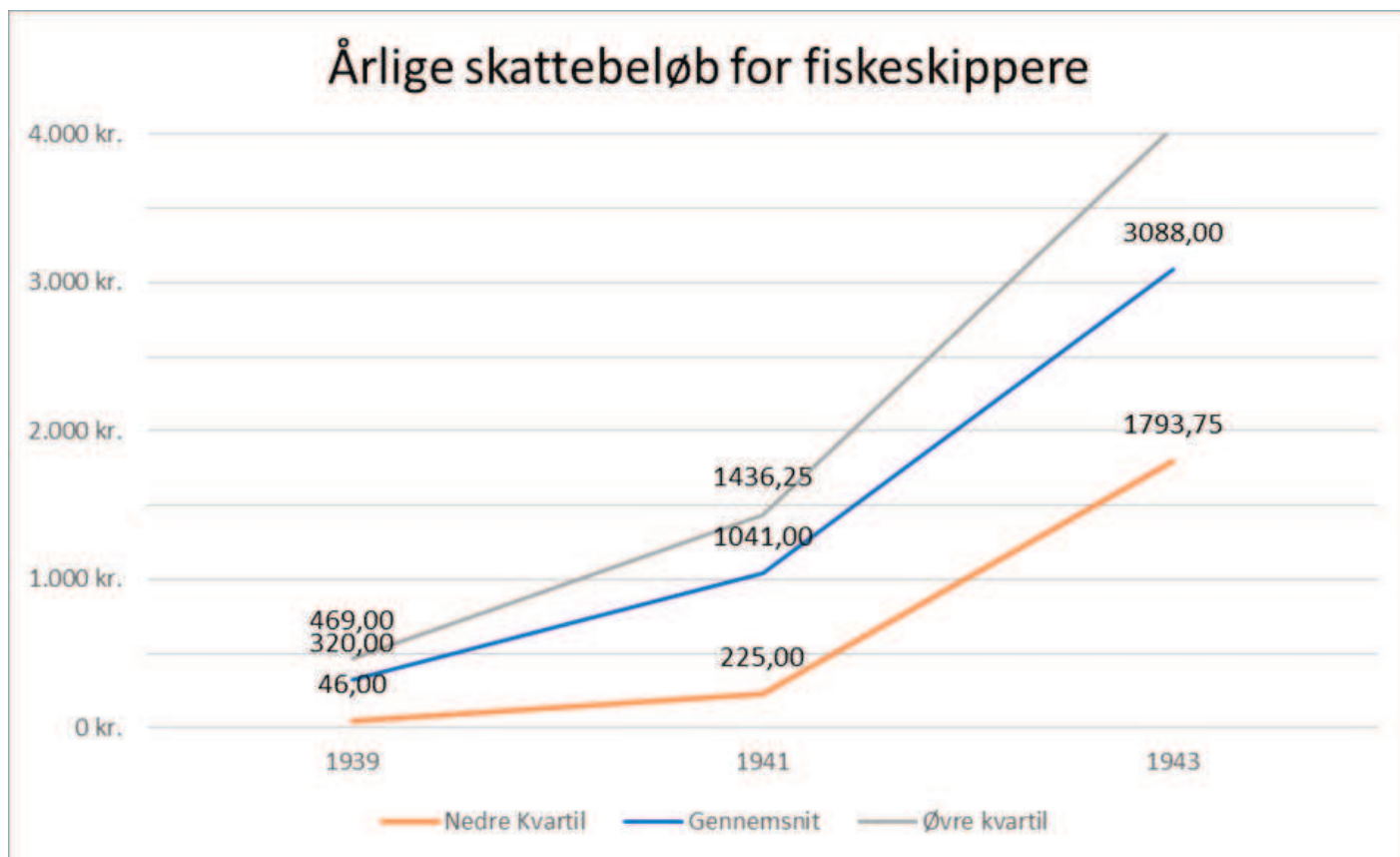
De to kurver er blot en af flere måder at præsentere den store mængde data, som gemmer sig i skattebøgerne. Selvom det her fremstilles sådan, at indkomsten for de fiskere som tjente mindst, steg fra 48 kr. i 1939 til 422,5 kr. i 1943, var der alle årene fortsat fiskere med skattebeløb omkring eller under ti kr. I den anden ende af spektret var der også de fiskere og fiskeskipperer, som tjente væsentligt mere end både gennemsnittet og den bedre halvdel af deres kollegaer.

En fisker tjener mere end en revisor

For at sætte indtægterne i relief kan vi skæve til nogle af de andre erhvervsgrupper i Esbjerg under besættelsen. Her er fremhævet nogle af de hverv, som fik en god og nogenlunde ensartet løn. Som eksempel kan fremhæves, at en overlæge i Esbjerg i 1939 gennemsnitligt tjente 13 gange så meget, som en fiskeskipper. I 1943 var denne for-

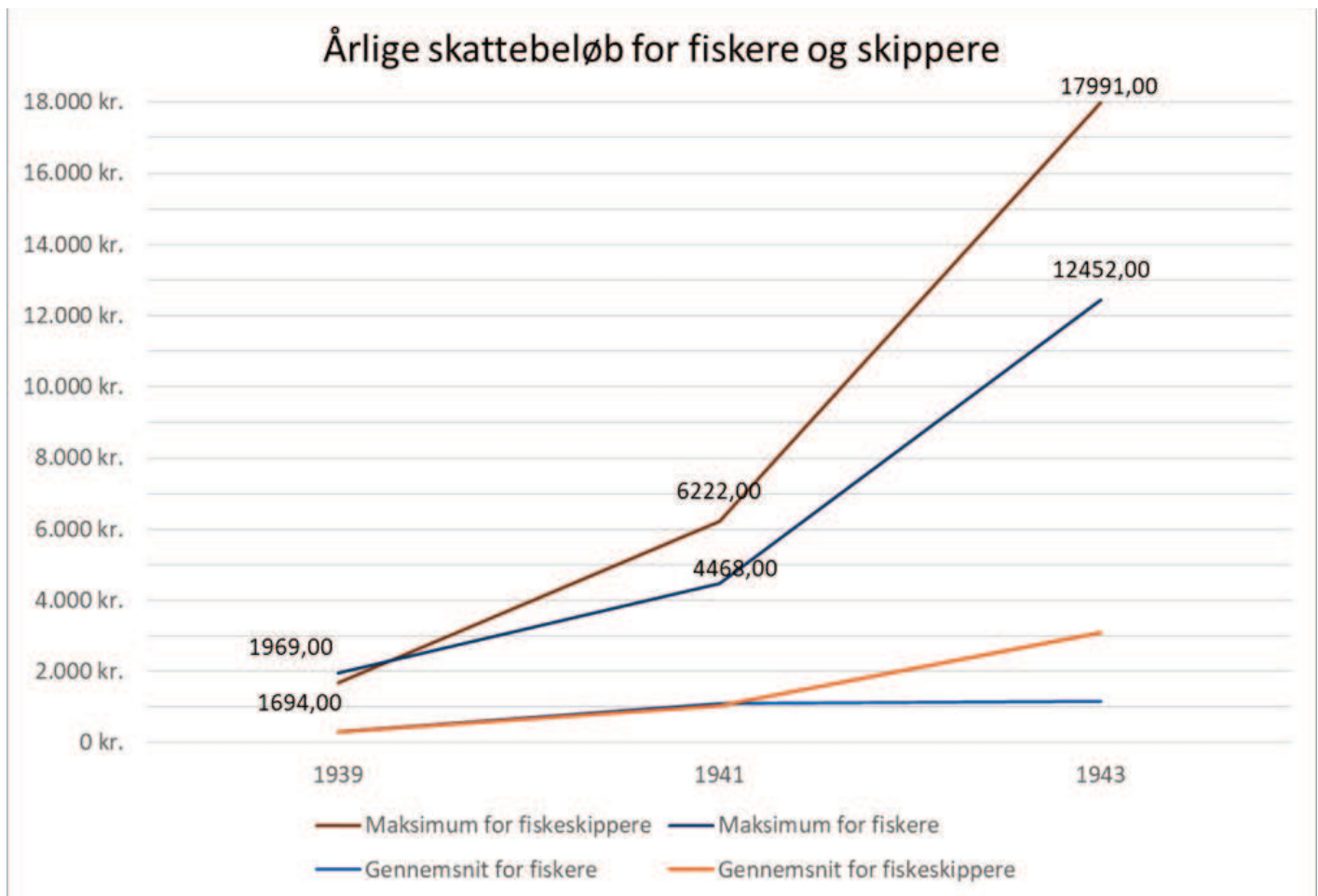
Fiskernes indtjeninger i 1939, 1941 og 1943 er her visualiseret for tre forskellige indtægtsgrupper. Den nederste kurve (den nedre kvartil) angiver den midterste værdi for den halvdel af fiskerne, der tjente mindst. Ovenover denne er den gennemsnitlige indkomst for alle fiskerne, og endelig en kurve der viser den midterste værdi for den halvdel af fiskerne, der tjente mest.

Fiskeskipperne indtjeninger i 1939, 1941 og 1943 er på samme måde som for fiskerne visualiseret for tre forskellige indtægtsgupper. Den nederste kurve (den nedre kvartil) angiver den midterste værdi for den halvdel af skipperne, der tjente mindst. Ovenover denne er den gennemsnitlige indkomst for alle fiskerne, og endelig en kurve der viser den midterste værdi for den halvdel af fiskerne, der tjente mest.

Det virker til, at fortjenesten for de rigeste fiskere fandt et leje omkring 1.600 kr. om året i første halvdel af besættelsen. Det samme ser dog ikke ud til at gøre sig gældende for de rigeste fiskeskipperne. Det er værd at bemærke, at fiskernes og fiskeskippernes indtægter nogenlunde fordeler sig ens i 1941. Mens fiskerne holder niveauet til 1943, stiger indtjeningen for fiskeskipperne. Fortjenesten for de rigeste fiskeskipperne stiger med knap 300% fra 1941 til 1943. Ligeledes kom den mindst indbringende halvdel af fiskeskipperne i 1943 til at tjene mere end den bedst indbringende halvdel af skipperne i 1941.

Fiskeskippernes fortsatte stigning i skattebeløbene kunne hænge sammen med den voksende kutterbestand. Efter der kom penge i fiskerierhvervet under besættelsen, begyndte fiskeriforeninger og foretagsomme skibsredere for alvor at udvide den danske kutterflåde. I Esbjerg steg antallet af fiskekuttere fra et nogenlunde stabilt leje i 1930-1942 på 350-360 kuttere til 488 kuttere i 1945. Da antallet af fiskeskipperne ikke steg i samme omfang, er det nærliggende at konkludere, at de nye fiskekuttere blev købt af erfarne skipperne, som i besættelsens første år fik kapital til at udvide deres kutterflåde. Det kan også forklare, hvorfor fiskernes indkomster ikke også stiger betragteligt i løbet af besættelsen; Fiskeskipperne fik andel i indtægten fra flere kuttere.

Her ses de gennemsnitlige skattebeløb for fiskere og skippere fra 1939-1943, og det højeste skattebeløb for både fiskere og fiskeskipper. Maksimum beløbene er ikke retvisende for generelle tendenser og afspejler kun virkeligheden for nogle få. Men sammenholdt med gennemsnittet viser de dog, at der var mulighed for at tjene mange penge, og at nogle i det esbjergensiske fiskermiljø mindst talt tjente godt under besættelsen.

Gennemsnitlige skattebeløb for udvalgte erhverv i Esbjerg:

	Fiskeskipper	Fiskere	Folketingsmedlem Julius Bomholt*	Borgmester**	Overlæge	Læge	Revisor
1939	320	138	987	2.411	4.247	2.337	815
1941	1.041	387	2.017	2.492	3.034	1.558	984
1943	3.089	1.224	Fraflyttet	1.046	3.463	1.857	1.040

*Julius Bomholt blev i 1940 formand for Radiorådet, som ledede Statsradiosymfonien (det senere DR).

** Borgmesterkæden skiftede mellem socialdemokraterne Morten Mortensen til Peder Nielsen Kock i september 1941 til august 1942, hvorefter Laurits Høyer-Nielsen indtog posten. Det er Mortensens og Kocks skattebeløb, som her er opgivet.

Til Sportsdagene i juni 1944 spillede Esbjerg Byråd fodboldkamp mod fiskeskipperne på stadion. Omkring 5.000 personer overværede Byrådets 2-1 sejr. Fiskeskipperne havde medbragt en sofa, der fungerede som ekstra målmand. Byrådet havde til fiskeskippernes store ærgrelse valgt at spille i fodboldstøvler, mens skipperne havde søstøvler og hjemmesutter på fødderne. Foto: Paul Bølling. EBA 40174-008 og EBA 40175-008

Selvom krigen rasede, var der flere steder fiskerne kunne om-sætte deres fortjenester. Blandt andet på Restaurant Palme-haven, hvor Tom Andys orkester var flittigt benyttede. Bille-det er fra nytårsaften 1943, da bandet spillede. Dagbladet Vest-
 jyden beskrev denne koncert som en stor succes: Det godt
 sammenspillede orkester tog aftenen igennem kegler og fik bi-
 faldet kort sagt til at drøne. Foto: Paul Bølling. EBA 47375-008

Retsopgøret gik hårdest ud over de såkaldte tyskertøser el-
 ler feltmadrasser, som blev fanget, klippet og nogle af dem af-
 klædt offentligt af ophidsede menneskemængder. EBA
 112942-070

skel tæt på udlignet, og samme år var det
 gennemsnitligt mere indbringende at være
 fisker end revisor.

Hvad kunne man gøre anderledes?

Moralske situationer er ofte flertydige, og
 mennesker er altid både aktører og ofre for
 omstændigheder, som de ikke selv er her-
 re over. Sådan skriver Svend Brinkmann i
 sin bog om den anonymiserede tyskertøs
 Lili, som blev forelsket i en tysk soldat og
 efter besættelsen måtte flytte til Sverige i
 et forsøg på at blive fri for fordømmelsen og
 udskamningen for hendes romance. »En
 pige med mod på livet – og på drengene –
 født i en jysk provinsby i 1928 kunne let
 komme i problemer, og det kommer Lili, da
 krigen begynder, og Danmark bliver besat.«
 En af Brinkmanns store overvejelser er, hvor
 frie vi mennesker er og hvilke bånd, om-
 stændigheder og valg, der får indflydelse på
 vores liv. For hvordan havde Lilis liv set ud,
 hvis hun ikke havde været en ung pige un-
 der besættelsen? Hendes livshistorie blev
 knyttet sammen med verdenshistoriske
 begivenheder præcis som de esbjergensiske
 fiskeres, og det er værd at holde in mente,
 når vi og de selv bedømmer de valg, de traf.

Rigets sikkerhed anno 1940

Bogen Pibende hængsler – Socialdemokra-

terne og den tyske fascination under Be-
 sættelsen af journalisten Arne Hardis hand-
 ler om socialdemokratiets linje over for sam-
 arbejdspolitikken og nazisterne under be-
 sættelsen. Heri fremstår det klart, at den ty-
 ske krigsmaskine i begyndelsen af krigen for
 nogen fremstod som næsten uovervindelig,
 efter den havde udmanøvreret den tal-
 mæssigt overlegne franske hær i maj 1940,
 som i øvrigt blev støttet militært af briter-
 ne. Først i løbet af 1942 med de fejlslagne
 tyske fremstød i Rusland og Nordafrika be-
 gyndte nazisternes krigslykke at vende.
 Arne Hardis viser blandt andet, at statsmi-
 nisteren indtil maj 1942, Thorvald Stauning,
 var af den overbevisning, at tyskerne for-
 mentlig ville vinde krigen. I en tale til den
 københavnske studenterforening i marts
 1941 indledte Stauning med ordene:

»Tyskland indtager Pladsen som den cen-
 trale Magt, og den vil også angive visse Ho-
 vedlinjer både af kulturel og økonomisk Art
 i Fremtiden. Dette er sagt ud fra det, der nu
 foreligger, og deri kan naturligvis ske Æn-
 dringer, men det er ikke til at regne med i
 Øjeblikket. Man gør vel bedst i at regne med
 de faktiske Forhold, og disse viser os Tysk-
 land som den Magt, der nu hersker over væ-
 sentlige Dele af Europa. Vi kan ikke vide,
 hvor langt denne Udvikling vil gå, men jeg
 har ikke megen Tro til en Tilbagegangslin-

Inden feltmarskal Erwin Rommel helt blev drevet ud af Afrika, fik han ansvaret for Atlantvolden, som skulle sikre Det Tredje Rige imod invasioner på Europas nordvestkyst. Den 4. december 1943 ankom han og en tysk officerstab til Esbjerg Havn for at se nærmere på forsvarsanlæggene omkring Esbjerg og Fanø, inden han fortsatte turen videre op ad den jyske vestkyst. Foto: Paul Bølling. EBA 78555-008

Et minesprængt skib er ved at gå ned. Billedet er taget fra en forbipasserende fiskekutter. EBA 63469-070

je, derimod håber jeg naturligvis på Genoprettelse af selvstændige Stater der, hvor der midlertidig er en Art Protektorater, men også om det er vi afskåret fra nu at tale med fuld Sikkerhed.«

I DR-udsendelsen Kampen om Historien fra oktober 2022, der netop handlede om Staunings eftermæle, udtalte Arne Hardis om Danmarks situation i 1940: »Forsvarspolitisk, sikkerhedspolitisk, alliancemæssigt stod Stauning helt alene – Danmark stod helt alene. Vi har jo af og til diskussioner om det man gjorde under besættelsen; var det usselt, hæderværdigt eller pragmatisk? Der er en kæmpe forskel fra før NATO-medlemskabet til efter NATO-medlemskabet (i 1949, red.), og det bliver decideret ahistorisk, hvis man som forskellige typer har gjort, går ind og siger 'jamen de skulle have gjort noget andet' og 'hvorfor gjorde de ikke', det er en helt anden virkelighed. de (regeringen i 1940, red.) reagerer i. Der ligger en kæmpe stormagt syd for Danmark på det tidspunkt, og vi har ikke nogen der kan, eller vil hjælpe os.«

At Danmark alliancemæssigt stod helt alene i Europa, pointerede rigsarkivar Steen Andersen fornyelig i sin bog Der er intet foruroligende for Danmark, hvor Andersen viser, at det var et klart mål for den britiske

regering med Churchill i spidsen at få inddraget de nordiske lande i krigen, og at de med Tysklands besættelse af Danmark havde opnået »hvad de havde ønsket siden krigsudbruddet«, selvom det selvfølgelig var et tilbageslag, at tyskerne fik hænderne på den norske malmproduktion. Med Danmarks besættelse kunne briterne annektere en stor del af den danske (og norske) handelsflåde, som lå i britiske havne, og de behøvede ikke længere tage hensyn til de skandinaviske landes suverænitet og neutralitet.

Afrunding

Uanset hvordan man stiller sig over for fiskernes engagement i eksporten til tyskerne, er det vigtigt at gøre sig bevidst om hvilket grundlag, man har for sine synspunkter. Denne artikel har fokuseret på fiskeriet som erhverv og kun flygtigt berørt de enkelte personer og skæbner, som ernærede sig ved havfiskeriet under besættelsen. Af samme grund får de udgangsreplikken, som det blev formuleret i en reportage fra julen 1943 i den lokale, redikale avis Sydvestjylland:

»Der skjuler sig menneskesorg og ulykke i mangt et lille hjem. Vel er der en stor del af de folk, der for tiden opholder sig i Esbjerg, som kun lokkes hertil af pengene og alt det, man kan købe for dem. Men enhver sand esbjergenser, der har fulgt byen gennem en række af dens få, men ombrusede år, ved, at end lever den stovte og djærve

Fiskeskipper Anders Bækby og hans søn Jørgen Bækby omkom under forlis med kutteren Ejjam, der blev sænket af et tysk krigsfartøj den 24. februar 1940 ved Clay Deep. Kun far og søn ud af 16 esbjergfiskere blev fundet døde efter forlisene, der skete før Danmarks besættelse. Billedet er fra begravelsen, hvor fanebærere fra blandt andet Esbjerg Fiskeriforening anførte rustvognen og følget. EBA 77493-070.

vestjyske type. Det være sig som fisker, arbejder, håndværker, i handelen eller på kontor, han eller hun, der gør deres pligt, ikke alene for at tjene til dagen og vejen, men fordi det nu engang er deres job at trække trawlet efter skuden, selvom stormen har revet minerne løs. Eller bare gå derhjemme og passe deres daglige dont og ængstes for mandens arbejde.«

Kilder

Andersen, Carsten. Stadig gåder i besættelsen. Politiken. 4. maj 2005.
 Andersen, Steen. Der er intet foruroligende for Danmark. Danmark mellem stormagterne frem mod 9. april 1940. Syddansk Universitetsforlag, 2020. s. 180-86 og 279-83.
 Askil, Niels. Thorvald Staunings (S) tale i Studenterforeningen 8. marts 1941. Aarhus Universitet, 2012. <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/thorvald-staunings-s-tale-i-studenterforeningen-8-marts-1941/>. Tilgået 26.20.22.
 Bechgaard, Leo. Beretning om arbejderindkvarteringen 25. november 1943 – 12. august 1944. EBA A4568.
 Brinkmann, Svend. Vi er det liv vi lever. En fortælling om skæbnen. Politikens Forlag, 2021. s. 33 og 54-55
 Fiskeri- og Søfartsmuseet. 1940 i: Esbjerg fiskeri. <https://fimus.dk/kulturhistorie/fiskeri/#y1940>. Tilgået 26.10.22.

Hansen, O. Hvorledes fastsættes Kommuneskatens Beløb og hvilke Myndigheder kommer her i Betragtning?" i: Esbjerg Skattekog 1943, 1944. s. 5-11.

Hardis, Arne. Pibende hængsler – Socialdemokraterne og den tyske fascination under Besættelsen. Gyldendal, 2022.

Henningsen, Sven. Esbjerg under Den Anden Verdenskrig: 1939-1945. Esbjerg Kommune. 1955.

Holm, Adam oa. Stauning – kaos, krise og krig. i Kampen om Historien. DR Lyd, 2022.

Nationalbanken 1940-1949 – Besættelse, pengeombytning og etablering af IMF. Danmarks Nationalbank, 2016.

[https://www.nationalbanken.dk/da/om_nationalbanken/historie/Sider/1940-1949---](https://www.nationalbanken.dk/da/om_nationalbanken/historie/Sider/1940-1949---Bes%C3%A6ttelse,-pengeombytning-og-etablering-af-IMF.aspx)

[Bes%C3%A6ttelse,-pengeombytning-og-etablering-af-IMF.aspx](https://www.nationalbanken.dk/da/om_nationalbanken/historie/Sider/1940-1949---Bes%C3%A6ttelse,-pengeombytning-og-etablering-af-IMF.aspx). Tilgået 26.20.22.

Nielsen, Hans og Rudolf Jørgensen. Esbjerg: By- og Erhvervsøkonomiske oversigter. Esbjerg Erhvervsråd, nr. 3 1941, nr. 2 1943 og nr. 1 1944.

Olesen, Niels Wium, Havfiskeriet. i Danmark besat – krig og hverdag 1940-45. Information, 2020. s. 291-93.

Olsen, Erling og Erik Hoffmeyer. "Dansk pengehistorie 1914-1960 i: Dansk pengehistorie 1700-

1960 (2), Svendsen, Knud Erik o.a. Danmarks Na-

tionalbank. 1968. s. 232-234, og 257.

Sydvestjylland (Esbjerg) 11. maj 1943 s. 4.

Sydvestjylland (Esbjerg) 20. oktober 1943 s. 2.

Sydvestjylland (Esbjerg) 24. december 1943 s. 1 og 5.

Sydvestjylland (Esbjerg) 31. december 1943 s. 1-2.

Vestjyden – Esbjerg 13. oktober 1943 s. 4.

Vestjyden – Esbjerg 20. juli 1943 s. 7.

Vestjyden – Esbjerg 20. august 1944 s. 4.

Vestjyden – Esbjerg 31. juli 1946 s. 5.

Vestjyllands Social-Demokrat – Esbjerg (1898-1943) 21. april 1941 s. 1 og 5.

Ørberg, Bent. Søfolk og fiskere under 2. Verdenskrig. Mindebog. 1997.

Vestjyllands Social-Demokrat – Esbjerg (1898-1943) 6. november 1942 s. 1-2

